

UNIVERZITA KARLOVA

FAKULTA SOCIÁLNÍCH VĚD

Institut sociologických studií

Katedra veřejné a sociální politiky

Bakalářská práce

2023

Denisa Kučerová

UNIVERZITA KARLOVA

FAKULTA SOCIÁLNÍCH VĚD

Institut sociologických studií

Katedra veřejné a sociální politiky

**Důsledky legislativních změn z roku 2022 pro realizaci
příbuzenské pěstounské péče**

Bakalářská práce

Autor práce: Denisa Kučerová

Studijní program: Sociologie a sociální politika

Vedoucí práce: MUDr. Mgr. Jolana Kopsa Těšinová, Ph.D.

Rok obhajoby: 2023

Prohlášení

1. Prohlašuji, že jsem předkládanou práci zpracovala samostatně a použila jen uvedené prameny a literaturu.
2. Prohlašuji, že práce nebyla využita k získání jiného titulu.
3. Souhlasím s tím, aby práce byla zpřístupněna pro studijní a výzkumné účely.

V Praze dne 3.5.2023

Denisa Kučerová

Bibliografický záznam

KUČEROVÁ, Denisa. *Důsledky legislativních změn z roku 2022 pro realizaci příbuzenské pěstounské péče*. Praha 2023. 66 s. Bakalářská práce (Bc). Univerzita Karlova, Fakulta sociálních věd, Institut sociologických studií, Katedra veřejné a sociální politiky. Vedoucí bakalářské práce MUDr. Mgr. Jolana Kopsa Těšinová, Ph.D.

Rozsah práce: 73 275 znaků s mezerami

Abstrakt

Bakalářská práce Důsledky legislativních změn z roku 2022 pro realizaci příbuzenské pěstounské péče se zabývá aktuální problematikou nezprostředkovaných, příbuzenských pěstounů na poli pěstounské péče. Práce je zaměřena na aktuální situaci příbuzenských pěstounů po změně zákona o sociálně-právní ochraně dětí, která je platná od 1. 1. 2022. Práce má za cíl analyzovat změnu zákona a identifikovat důsledky, které přináší do života příbuzenským pěstounům. Práce se zaměřuje na to, jak příbuzenští pěstouni změnu interpretují a hodnotí, jaké situace pěstounům způsobila a jaké emoce v souvislosti legislativních změn příbuzenští pěstouni prožívají. Odpovědi na výzkumné otázky vychází z polostrukturovaných rozhovorů s příbuzenskými pěstouny. Výzkum ukázal, že zprostředkovaní příbuzenští pěstouni s novým právním rozdělením pěstounské péče nesouhlasí a považují ho za nespravedlivé. Z analýzy rozhovorů vzešly kategorie, které identifikují situace způsobené novou podobou dávky Příspěvku při pěstounské péči. Dalším výzkumným zjištěním jsou emoce, které v důsledku změny v rozhovorech pěstouni reflektují. Identifikované emoce jsou pocity naštvaní, nespravedlnosti a pocit méněcennosti. Zjištění výzkumu poukazují na to, že příbuzenští pěstouni nejsou se současným nastavením politiky pěstounské péče spokojeni.

Abstract

The bachelor thesis Consequences of the 2022 legislative changes for the Implementation of kinship foster care deals with the current issue of unmediated, kinship foster care in the field of foster care. The thesis focuses on the current situation of kinship foster carers after the change in the law on the social protection of children, which is effective from 1st January 2022. The thesis aims to analyse the change in the law and identify the consequences it Brought to the lives of kinship foster carers. The thesis focuses on how kinship foster carers interpret and evaluate the change, what situations it were caused for foster carers and what emotions kinship foster carers experience about the legislative changes. Answers to the research questions are based on semi-structured interviews with kinship foster carers. The research revealed that the mediated kinship foster carers disagree with the new legal division of foster care and consider it unfair. Categories emerged from the analysis of the interviews that identify situations caused by the new form of the Foster Care Allowance benefit. Another research finding are the emotions foster carers reflect in

interviews as a result of the change. The emotions identified are feelings anger, feelings of unfairness and feelings of inferiority. The research findings indicate that kinship foster carers are not satisfied with the current fostering policy setting.

Klíčová slova

náhradní rodinná péče, pěstounská péče, příbuzenská pěstounská péče, legislativní změna, systém sociálně-právní ochrany dětí, policy design

Keywords

foster care, kinship care, legislative changes, Social and Legal Protection of Children system, policy design

Název práce

Důsledky legislativních změn z roku 2022 pro realizaci příbuzenské pěstounské péče

Title

Implications of the 2022 legislative changes for the implementation of kinship foster care

Poděkování

Na tomto místě bych chtěla poděkovat MUDr. Mgr. Jolana Kopsa Těšinová, Ph.D. za vedení mé bakalářské práce, za ochotu, cenné rady a podporu po celou dobu psaní práce. Dále bych chtěla poděkovat pěstounům, za důvěru a čas, který mi věnovali. Speciální poděkování patří mé rodině a mým přátelům, kteří mi byli, nejenom při psaní práce, velkou oporou.

Obsah

Úvod	12
1 Cíle a výzkumné otázky	14
2 Teoretická východiska.....	15
2.1 Fázový model procesu tvorby veřejných politik (Colebatch).....	15
2.2 Policy design.....	15
2.3 Emoce příjemců veřejných politik.....	18
3 Přehled stavu poznání.....	19
3.1 Potřeby příbuzenských pěstounů	19
3.2 Příbuzenská pěstounská péče v sociálně vyloučené lokalitě	20
4 Metody.....	21
4.1 Strategie výzkumu	21
4.2 Vytváření dat a výzkumný soubor	21
4.3 Vzorek respondentů	22
4.4 Analýza dat	23
4.5 Etické aspekty výzkumu	24
4.6 Limity výzkumu.....	24
5 Kontext	26
5.1 Náhradní rodinná péče v ČR.....	26
5.1.1 Formy náhradní rodinné péče	26
5.2 Pěstounská péče	27
5.3 Právní úprava pěstounství před legislativní změnou	28

5.4	Legislativní změna.....	28
5.4.1	Dlouhodobá pěstounská péče – zprostředkovaná.....	29
5.4.2	Dlouhodobá pěstounská péče – nezprostředkovaná.....	31
5.4.3	Kritická reakce.....	33
6	Empirická část.....	34
6.1	Problematika rozdělení pěstounské péče.....	34
6.1.1	Sociální důsledky rozdělení.....	36
6.2	Nová podoba Příspěvků při pěstounské péči.....	36
6.2.1	Finanční zabezpečení pěstounů.....	37
6.2.2	Problematika daně z příjmu.....	38
6.2.3	Problematika starobního důchodu.....	39
6.2.4	Problematika sociálního a zdravotního pojištění.....	39
6.3	Emoce prožívané příbuzenskými pěstouny v důsledku legislativní změny.....	40
6.3.1	Pocit nedocení ze strany státu.....	40
6.3.2	Strach z budoucnosti.....	41
6.3.3	Pocit nespravedlnosti.....	41
6.3.4	Pocit naštvání.....	42
7	Omezení umístování dětí do tří let do ústavní péče.....	43
7.1	Interpretace názorových postojů příbuzenských pěstounů.....	43
8	DISKUSE.....	45
8.1	Propojení výsledků se stavem poznání.....	45
8.2	Diskuse výsledků v kontextu teoretických východisek.....	46
8.3	Reflexe výsledků a možné navázání na další výzkumné práce.....	47
	Závěr.....	49
	Summary.....	51
	Seznam použité literatury.....	53

Teze bakalářské práce.....	56
Seznam příloh.....	62

Seznam zkratk

ČR – Česká republika

MPSV – Ministerstvo práce a sociálních věcí

OSPOD – orgán sociálně-právní ochrany dětí

MM – minimální mzda

ŽM – životní minimum

Seznam tabulek:

Tabulka č. 1: Typy cílových populací v rámci teorie sociální konstrukce cílových populací

Tabulka č. 2: Tabulka respondentů

Tabulka č. 3: Odměna pěstouna

Tabulka č. 4: Příspěvek při pěstounské péči

Tabulka č. 5: Tematické kategorie

ÚVOD

Za téma mé bakalářské práce jsem zvolila nastavení politiky příbuzenské pěstounské péče po novelizaci zákona o sociálně-právní ochraně dětí z roku 2021. Pěstounství je forma náhradní rodinné péče, která může dítěti zajistit kvalitní výchovu, pokud není možné, aby vyrůstalo s biologickými rodiči. Speciálním druhem pěstounství je příbuzenská pěstounská péče. Náhradní výchovu v tomto případě vykonávají osoby dítěti příbuzné, nebo blízké. Podle statistik Ministerstva práce a sociálních věcí (dále jen „MPSV“) je příbuzenská pěstounská péče v České republice nejčastějším typem pěstounství. I přes to, že jsou ve skupině pěstounů příbuzenší pěstouni zastoupení nejvíce, je tato skupina veřejností a tvůrci politiky často nepochopená a opomíjená. I z tohoto důvodu jsem se rozhodla zaměřit výzkumnou část práce přímo na příbuzenské pěstouny.

Legislativní změna přináší do života příbuzenských pěstounů mnoho nového. Příbuzenší pěstouni nově spadají do právně definované kategorie nezprostředkovaných pěstounů. S legislativní změnou mají příbuzenší pěstouni nově nárok na novou sociální dávku Příspěvek při pěstounské péči. Ve své práci zkoumám tyto změny legislativního nastavení pěstounské politiky z pohledu příbuzenských pěstounů. Cílem práce je analýza novely zákona č. 359/1999 Sb., o sociálně-právní ochraně dětí ve vztahu k příbuzenské pěstounské péči a na základě rozhovorů s příbuzenskými pěstouny identifikace důsledků této novely pro realizaci příbuzenské péče. V práci se zaměřuji na legislativní mezery, které existují v oblasti sociální politiky pěstounství.

Pro toto téma jsem se rozhodla z důvodu vlastního osobního zájmu. Problematika náhradní rodinné péče mě v rámci bakalářského studia zaujala již v kurzech sociální politiky. Díky tomu jsem měla možnost legislativní změnu sledovat ještě před její implementací. Změna je v platnosti déle než rok, proto považuji pohled respondentů na změnu za dobré téma, již mohou reflektovat její dopady, ale zároveň jde o novou zajímavou neprozkoumanou oblast.

V první části práce jsou popsány výzkumné cíle a výzkumné otázky. Druhá část práce obsahuje teoretická východiska práce a přehled stavu poznání. V práci využívám teorii policy designu a emoce příjemců veřejných politik. Následující část je věnována

metodám. V další části se práce věnuje uvedení do věcného kontextu náhradní rodinné péče a pěstounství v České republice. Tato část obsahuje popis legislativní podoby zákona před novelizací a aktuální podobu zákona o sociálně-právní ochraně dětí. Analytická část se věnuje interpretaci důsledků, které přináší do života příbuzenských pěstounů legislativní změna.

1 CÍLE A VÝZKUMNÉ OTÁZKY

Práce je zaměřena na důsledky legislativní změny příbuzenské pěstounské péče z perspektivy příbuzenských pěstounů. Práce obsahuje dva cíle.

První cíl práce je představit a popsat současnou situaci na poli pěstounské péče v České republice (dále jen „ČR“), po přijetí legislativní změny zákona č. 359/1999 Sb. o sociálně-právní ochraně dětí, která nabyla účinnosti ke dni 1. 1. 2022. (zákon č. 363/2021 Sb.)

Druhý cíl práce je zaměřen na identifikaci důsledků, které přináší do života příbuzenských pěstounů legislativní změna zákona, kterým se mění zákon č. 359/1999 Sb., o sociálně právní ochraně dětí. (zákon č. 363/2021 Sb.) Zaměřuji se na to, jaké situace nastaly pro příbuzenské pěstouny v důsledku této změny, jak legislativní změnu příbuzenští pěstouni vnímají a jaké emoce příbuzenští pěstouni v souvislosti se změnami legislativy prožívají.

Vymezení výzkumných otázek k výzkumným cílům:

- 1. Analýza změny zákona č. 359/1999 Sb. ve vztahu k příbuzenské pěstounské péči**
 - Jak vypadá současné právní nastavení pěstounské péče v ČR?
 - Jak se liší nová právní úprava od předchozí?

- 2. Identifikace důsledků změny zákona č. 359/1999 Sb. pro realizaci příbuzenské pěstounské péče.**
 - Jaké situace způsobila legislativní změna skupině příbuzenských pěstounů?
 - Jak příbuzenští pěstouni vnímají a interpretují legislativní změnu zákona?
 - Jaké emoce prožívají příbuzenští pěstouni v důsledku nové legislativní podoby zákona?

2 TEORETICKÁ VÝCHODISKA

2.1 Fázový model procesu tvorby veřejných politik (Colebatch)

Autorem Fázového modelu procesu tvorby veřejných politik je Hal K. Colebatch. Fázový model umožňuje analyzovat veřejnou politiku jako proces. Vnímání veřejné politiky jako probíhajícího procesu umožňuje efektivněji zkoumat jednotlivé části veřejné politiky. Efektivnější zkoumání souvisí s možností jednotlivé fáze popsat odděleně, podrobněji a srozumitelněji. Pro tento účel slouží fázový model procesu tvorby veřejných politik. Colebatch proces dělí do 4 fází. První fáze se nazývá identifikace problémů. S identifikací problému souvisí to, že političtí aktéři uznají, že je problém problémem. V této fázi dochází k identifikaci a uznání sociálního problému. V druhé fázi se rozhoduje o průběhu jednání, aktéři zde vykonávají rozhodnutí ve veřejné politice. Ve třetí fázi se implementují rozhodnutí z předešlé fáze. V čtvrté fázi dochází k evaluaci implementovaného opatření. Dochází k celkovému vyhodnocení výsledků. Na evaluaci následně navazují možné dodatky k politice. Po proběhlé evaluaci může proběhnout nové politické rozhodnutí a dochází k poslední páté fázi, modifikaci politiky. V této fázi je-li třeba je daná politika na základě výsledků vyhodnocení měněna a upravována. Modifikace politiky může dále navazovat znovu na první fázi Colebatchovo modelu, proto je tento model pojmenován cyklický. (Colebatch 2005)

System náhradní rodinné péče se v posledních letech vyvíjí a mění, důkazem toho je i nová podoba zákona o sociální-právní ochraně dětí. Ve své práci pracuji se čtvrtou fází Fázového modelu H. Colebatche. Zaměřuji se na fázi po implementaci zákona, v praktické části popisují, jak příbuzenští pěstouni hodnotí novelizaci zákona o sociálně-právní ochraně dětí. Samotné vnímání změny zainteresovaných aktérů může mít následný vliv na tvorbu nové politiky, kterou v modelu procesu veřejných politik popisuje Colebatch jako fázi modifikace politiky.

2.2 Policy design

Podle autorů Howletta a Mukherjee (2014) je veřejná politika výsledkem činností vlád, které chtějí dosáhnout vytyčených cílů a měnit tím společnost. Snahy vlády mohou být

výsledkem systematických promyšlených zásahů, nebo naopak výsledkem neuspořádaných a nejasných procesů.

Policy design je proces formulace a vývoje návrhů politiky k řešení veřejných problémů. Jde o fázi veřejně politického procesu, kdy jsou politické cíle vyjednávány pomocí vhodných nástrojů, na základě relevantních znalostí. Procesu přesvědčování a vyjednávání se účastní skupiny zainteresovaných aktérů, kteří se snaží skrze návrhy dosáhnout vlastních cílů. Výstup veřejné politiky je konečným stavem přesvědčovacího a vyjednávacího procesu. (Howlett, 2014) Konečná podoba policy designu má přímý vliv na cílové populace skupin, kterých se týká. (Schneider in Nekola, 2020)

Podle Nekoly (2020) je výstup policy designu tvořen politickou mocí cílové populace a sociální konstrukcí cílové populace. Tyto dva prvky spolu vzájemně interagují.

Prvek politické moci je tvořen třemi dimenzemi. První dimenze je definována jako schopnost využít politicky orientované zdroje. Politicky orientované zdroje jsou v kontextu první dimenze voličské hlasy, finanční zdroje a schopnost mobilizovat. Druhá dimenze zahrnuje schopnost regulovat informace týkající se veřejných politik. Poslední dimenze zahrnuje schopnost ovlivňování názorových postojů veřejnosti. Prvek politické moci je v kontextu cílových skupin používán na škále od nízké politické moci nízké do vysoké politické moci. (Nekola 2020, 13)

Prvek sociální konstrukce je v kontextu cílových skupin používán na škále od pozitivní sociální konstrukce do negativní sociální konstrukce. Podoba veřejné politiky podle teorie o sociální konstrukci cílové populace může být ovlivněna stereotypními představami o cílové skupině. Stereotypní představy mohou mít pozitivní i negativní charakter. Stereotypně přisuzované vlastnosti ke konkrétním členům cílových populací jsou vytvořené na základě kultury, historie, působením médií apod. (Nekola 2020) „Sociální konstrukce jsou reflektovány tvůrci veřejných politik při utváření obsahu dané politiky.” (Nekola 2020, 19)

Vztah politické moci a sociální konstrukce znázorňuje (Tabulka č. 1), ve které jsou uvedené příklady typické pro konkrétní cílovou skupinu. Schéma znázorněné tabulkou „určuje rozdělení zátěží (burdens) a přínosů (benefits), které veřejná politika dané cílové skupině přináší.” (Nekola 2020)

Tabulka č. 1: Typy cílových populací v rámci teorie sociální konstrukce cílových populací

		Sociální konstrukce	
		Pozitivní	Negativní
Politická moc	Vysoká	Zvýhodnění (vědci, podnikatelé)	Uzurpátoři (tabákové firmy)
	Nízká	Potřební (matky samoživitelky, nezaměstnaní)	Devianti (zločinci)

Zdroj: Schneider 1993 in Nekola 2020

Pro kontext práce se zaměřím na skupinu Potřebných. Pro potřebné je typické, že jsou příjemci politik s omezenými přínosy. Z přínosů benefituje nejvíce skupina s vysokou politickou mocí. Benefity, tvůrci veřejných politik skupině potřebným vyjadřují solidaritu k jejich charakteristicky těžké situaci. Samotné benefity jsou, ale často nedostatečně vysoké a nedosáhnou na všechny Potřebné. Tím, že jsou cílové skupiny potřebných podfinancovány může dojít k tomu, že se cílová skupina odcizí od politiky a politického života. Zátěže jsou distribuované spíše na skupinu deviantů, skupiny s pozitivní sociální konstrukcí podle schéma zátěže nezasahují. (Nekola 2020, 14)

Samotný policy design vysílá cílové populaci informaci o tom, jakou představu o ní mají tvůrci politiky. Podoba veřejných politik znázorňuje pro cílové skupiny to, jakým způsobem jsou společností vnímáni. (Nekola 2020, 14)

Cílová populace je skupina lidí, kterých život a chování ovlivňují nástroje veřejné politiky. U přímého působení veřejné politiky na cílovou skupinu se používá termín cílové populace prvního řádu (Nekola 2020, 16). Příbuzenští pěstouni jsou podle této definice cílovou skupinou Potřebných, prvního řádu.

Pro správné identifikování důsledků legislativní změny pro skupinu příbuzenských pěstounů je na místě zabývat se policy designem legislativní změny. Pěstouni jsou aktéři, kteří výslednou politiku implementují realizací pěstounské péče. Při realizaci péče se orientují podle právně nastavených pravidel určených policy designem v podobě nového zákona. Podoba nastavení pěstounské politiky v ČR má vliv na to, jak se pěstouni chovají a jakým způsobem přispívají do procesu tvorby veřejných politik.

2.3 Emoce příjemců veřejných politik

Emoce jsou zkoumány napříč vědními obory, věnuje se jim sociologie, biologie, psychologie a další vědní disciplíny. Jako první použil termín sociologie emocí T. J. Scheff (1990), který emocím věnuje pozornost v kontextu porozumění chování jednotlivců a vzájemné interakci mezi jedinci ve společnosti. Sociologie přichází s různými teoriemi, které s emocemi pracují. Sociologické teorie věnující se emocím jsou například Teorie sociální konstrukce, Symbolická interakce moci a postavení a Teorie sociální směny. (Papakitsou, 2020)

Emoce mohou lidi motivovat do zapojování se do veřejné politiky. Emoce motivují lidi k účasti v politickém životě. Mohou být důvodem politických změn a mohou posilovat i zpochybňovat veřejně politické výstupy. (Durnová, 2018)

V analýzách politiky jsou emoce často stereotypně vnímané jako reakce na to, že se v procesu tvorby politiky něco nepovedlo. Na emoce v politickém procesu je ale podle Durnové (2015) důležité pohlížet současně jako na individuální i kolektivní jevy. Vnímat emoce jako výsledný sociopolitický stav. Tento přístup poté není pouhým stereotypem, ale umožní nám politické změny vnímat jako výsledek lidské interakce, jako výsledek sociálního a politického diskurzu. (Durnová, 2015) Ve výzkumu emocí v politických analýzách je nutné definovat, co emoce znamenají. Emoce se dají analyzovat z pohledu individuálního, jaký mají význam pro jedince, ale také i z pohledu společenského, zdali mají význam sociokulturní. (Durnová, 2018)

Moshe Maor (2016) se zabývá tím, jak negativní emoce týkající se obsahu, nástrojů a opatření veřejné politiky mohou ovlivňovat podobu veřejné politiky. Negativní emoce jako strach, vztek, nenávisť mohou být podle Maora překážkami k zavedení účinného fungování policie. Emoce hrají roli v hodnocení dané politiky. Pokud mají lidé z politiky pozitivní pocit, budou její přínosy hodnoceny jako vysoké a její rizika jako nízké. Na druhou stranu, pokud politika v lidech vyvolá negativní pocity, lidé budou rizika politiky hodnotit jako vysoká a přínosy jako nízké. (Peters in Maor, 2016)

Podle Durnové a Hejzlarové (2018) je důležité zabývat se v kontextu politiky emocemi, protože mohou mít velkou výpovědní hodnotu o zainteresovaných aktérech. Analýza emocí v politice může pomoci vysvětlit a pochopit komplikované společenské jevy.

3 PŘEHLED STAVU POZNÁNÍ

3.1 Potřeby příbuzenských pěstounů

Nadace Sirius realizovala v letech 2019–2020 v rámci projektu Příbuzenské pěstounské péče výzkum zaměřený na analýzu potřeb příbuzenských pěstounů. Výzkum byl zaměřen na celkovou problematiku příbuzenské pěstounské péče. Výzkum zkoumá potřeby pěstounů kvalitativním i kvantitativním způsobem. (Nadace Sirius, 2021)

Z výsledků vyplývají odlišná období příbuzenské pěstounské péče, pro které platí specifické problémy a potřeby. První období popisuje situaci před přijetím dítěte do péče, druhé období popisuje situaci po přijetí dítěte do péče. Třetí období je období delší než jeden rok od přijetí dítěte do péče. Čtvrté období je období zaměřené na budoucí očekávání pěstounů. (Nadace Sirius, 2021)

V následujícím odstavci shrnu hlavní zjištění výzkumu. Z výsledků vyplývá, že pěstounům chybí jednotné ucelené informace o pěstounské péči. Tato deprivace je nejvíce zmiňována v prvním a druhém období. Druhým klíčovým zjištěním je potřeba jednotného přístupů zainteresovaných institucí v pěstounské péči. Třetím klíčovým závěrem je zjištění, že příbuzenští pěstouni postrádají odbornou podporu v krizových situacích souvisejících s výkonem péče. Poslední závěr popisuje důležitost státní finanční podpory u skupiny příbuzenských pěstounů. Výzkum ukázal, že většina dotazovaných pěstounů by si nemohla dovolit starat se o dítě bez finanční podpory státu. (Nadace Sirius, 2021)

Potřeby pěstounů prarodičů mapuje ve studii Frank Van Hoen a kol. (2017) Studie se zabývá identifikací potřeb babiček pěstounek pro zajištění kvalitní péče. Potřeby pro dobrý výkon péče Van Hoen rozděluje na dvě hlavní části. První zahrnuje potřebu materiálního zajištění a finanční stability, druhá pocity pěstounů a naplňování jejich potřeb. Van Hoen identifikuje potřebu neostávat za novými technologiemi, potřebu dobrého zdravotního stavu, jasné stanovení role prarodiče a rodiče a potřeba jasné a pozitivní vidiny budoucnosti. (Van Hoen, 2007)

3.2 Příbuzenská pěstounská péče v sociálně vyloučené lokalitě

Náhradní rodinná příbuzenská péče má podle Fučíka (2019) nejasný sociální i legislativní status. Tvůrci politik často tvoří politiku na základě ideologických představ, které mohou vyústit v diskriminaci. Problematika příbuzenských pěstounů zahrnuje morální a ekonomická hlediska, která mohou být příčinou poklesu společenské solidarity ke skupině příbuzenských pěstounů. Jeden z příkladů poklesu solidarity je představa veřejnosti, že příbuzenští pěstouni využívají pěstounských dávek. Samotné dávky pak vyvolávají u pěstounů rozporuplné pocity. Mýtus využívání dávek podle závěrů studie komplikuje pěstounům život. (Fučík, 2019)

4 METODY

V návaznosti na zvolené téma bakalářské práce považuji za nejvhodnější způsob kvalitativní výzkum, neboť se jedná o téma dosud neprobádané. Kvalitativní přístup mi umožní do problematiky podrobně vhlédnout. Hlavním cílem kvalitativního šetření je zjistit důsledky dané sociální politiky. (Švaříček, Šed'ová. 2007, 6)

4.1 Strategie výzkumu

Designem mého výzkumu je případová studie. Hlavním cílem případové studie je podrobné zkoumání a porozumění konkrétního případu (Švaříček, Šed'ová. 2007, 97). Pro případovou studii jsou charakteristické tři hlavní rysy. Zkoumaný případ musí mít prostorové i časové ohraničení. Případ by měl být zkoumán v reálné podobě zkoumaného jevu. Pro relevantnost případové studie by měly být při výzkumném procesu využity veškeré možné zdroje i metody sběru dat. V práci používám evaluační typ případové studie. Evaluační typ případové studie, jejíž podoba je hodnotící analýza konkrétního případu. (Yin in Švaříček, Šed'ová. 2007, 102)

Předmětem zkoumání práce je legislativní změna. Změna je v práci zkoumána pohledem příbuzenských pěstounů, kteří jsou v kontextu legislativní změny cílovou populací změny. Metodou sběru dat pro výzkum jsou hloubkové, polostrukturované rozhovory. Švaříček definuje hloubkový rozhovor jako nestandardizované dotazování s připravenou sadou otevřených otázek, které pomohou k pochopení zkoumané problematiky. (Švaříček, Šed'ová, 2007, 159)

4.2 Vytváření dat a výzkumný soubor

Cílovou skupinou mého výzkumu jsou nezprostředkovaní příbuzenští pěstouni. Pohledem z praxe se ukazuje, že tato skupina se po zavedení novely bude potýkat s mnohými obtížemi (VOP, 2022), které se ve svém výzkumu pokusím zmapovat.

Respondenti byli vybíráni úsudkem (Reichel, 2009). Hlavním kritériem pro výběr respondentů je příslušnost do skupiny příbuzenských pěstounů. Mými respondenty jsou nezprostředkovaní pěstouni. Ve svém vzorku respondentů reflektuji rozložení vztahu dětí

k pečovateli u nezprostředkované pěstounské péče v ČR. Podle statistik MPSV (2017) tvoří 72,2 % příbuzenských pěstounů prarodiče. Zbýlých 27,8 procent jsou pěstouni sourozenci, nebo tety a strýcové (MPSV, 2017). Podle tohoto rozložení byl stanoven počet respondentů a jejich charakteristiky, které má můj výzkumný vzorek naplňovat. V kontextu případové studie jsem se rozhodla pro zkoumání typických případů. Výběr respondentů vychází z rozložení pěstounské péče v populaci, pro pokus o zachycení typické okolnosti zkoumaného jevu. (Švaříček, Šed'ová, 2007, 105)

Podle plánu bylo provedeno šest rozhovorů. Čtyři rozhovory s pěstouny prarodiči, jeden rozhovor s pěstounem sourozencem a jeden rozhovor s pěstounem tetou. Rozložení mého výzkumného souboru odpovídá rozložení nezprostředkované pěstounské péče v populaci.

Respondenty jsem získala pomocí příspěvků ve facebookových skupinách, určených pro komunitu pěstounů. Ve skupinách jsem napsala příspěvek, ve kterém jsem popsala charakteristiku mé bakalářské práce s požadavkem na účast ve výzkumném rozhovoru. Konkrétně jsem napsala příspěvek do dvou facebookových skupin, které jsou aktivní a mají více jak patnáct set členů. K pěti z šesti provedených rozhovorů jsem se dostala k respondentovi touto formou. Poslední způsob získávání respondentů byla metoda sněhové koule. Jedna z respondentek mi poskytla kontakt na pěstounku babičku, se kterou jsem poté provedla rozhovor.

4.3 Vzorek respondentů

Celkem bylo provedeno šest polostrukturovaných rozhovorů s šesti nezprostředkovanými, příbuzenskými pěstouny. Rozhovory trvaly v rozmezí 30 a 80 minut. Všechny rozhovory proběhly online formou, z důvodu odlišných míst bydliště. V jednom případě byl rozhovor domluvený osobně, musel se ale z důvodu nemoci také přesunout do online prostředí. V tabulce č. 2 uvádím základní informace o respondentech.

Tabulka č. 2 Tabulka respondentů

Anonymizované označení respondenta	Označení respondenta	Vztah příbuzenského pěstouna k dítěti	Počet dětí v pěstounské péči	Datum konání rozhovoru	Délka rozhovoru (v minutách)
Alice	RA	Babička	1	24.03.2023	30
Barbora	RB	Babička	2	09.01.2023	30
Ivana	RI	Teta	2	02.03.2023	80
Natálie	RN	Sestra	1	16.03.2023	50
Tamara	RT	Babička	1	15.03.2023	60
Viktorie	RV	Babička	2	03.03.2023	35

Zdroj: Autorka

4.4 Analýza dat

Data získaná z hloubkových polostrukturovaných rozhovorů jsem analyzovala pomocí tematické analýzy. Tematická analýza je metoda, která umožní v souboru získaných dat uspořádat data do témat, odpovídajících na výzkumné otázky. Tematické skupiny poskytnou jasný vhled do významů výpovědí pěstounů a zkušeností pěstounů. První krok tematické analýzy je důkladné seznámení se s daty, druhým krokem je otevřené kódování dat (Braun, 2012). Pro vyhledání relevantních částí rozhovoru jsem postupovala metodou segmentace (Šedřová, Švaříček, 2013). V segmentech jsem vytvořila kódy, které data charakterizují a jsou relevantní k jedné z výzkumných otázek. Seskupením kódů jsem vytvořila kategorie, témata, ze kterých jsem formulovala zjištění výzkumu (Šedřová, Švaříček, 2013). Samostatné tematické kategorie nemají jasně oddělené hranice a v některých případech se jejich významy překrývají.

Všechny rozhovory byly se svolením pěstounů nahrávány na diktafon v mobilním telefonu. Získané nahrávky byly následně doslovně přepsány a anonymizovány. Anonymizaci jsem zajistila změnou všech v rozhovoru uvedených jmen, míst bydliště a dalších osobnostních charakteristik, které jsem považovala za vypovídající.

4.5 Etické aspekty výzkumu

Hlavním etickým aspektem mého výzkumu bylo dodržení etických principů souvisejících s ochranou práv a soukromí respondentů. Ochranu identity v získaných datech jsem zajistila anonymizováním přepsaných rozhovorů. Na začátku rozhovorů jsem respondentkám představila záměr mé práce, seznámila jsem je s náležitostmi výzkumu. Pro můj výzkum bylo důležité navázání důvěrného vztahu, protože vztah mezi tazatelem a respondentem může vést k větší otevřenosti respondentů. (Novotná, 2019)

V informovaném souhlasu byla představena práce, byl vysvětlen její záměr a cíl a byly jasně vysvětlené podmínky účasti výzkumu. Dohoda o informovaném souhlasu proběhla v ústní podobě (Novotná, 2019). Respondenti po seznámení se s informovaným souhlasem souhlasili s nahráváním rozhovorů a s následným zpracováním dat vycházejících z rozhovoru.

4.6 Limity výzkumu

Prvním limitem výzkumu může být online podoba provedených rozhovorů. Všechny rozhovory se konaly v online prostředí, nejčastěji prostřednictvím videohovoru, v prostředí Google meet. Domnívám se, že i přes nevýhody spojené s distančními rozhovory, byla mezi mnou a respondenty nastavena důvěrná atmosféra. I přes online podobu rozhovorů považuji získaná data za kvalitní. I přes to si uvědomuji, že by rozhovory formou osobního setkání mohly být spontánnější. Rozhovory formou osobního setkání nebylo možné provést z důvodu vysokého časového vytížení respondentů. Na druhou stranu mi online podoba rozhovorů umožnila získat rozhovory s pěstouny z různých regionů.

Za druhý limit výzkumu považuji způsob získávání respondentů. V první fázi hledání respondentů jsem se snažila kontaktovat neziskové organizace zaměřené na pěstounství. Tímto způsobem jsem se nedostala ani k jednomu respondentovi a byla jsem následně odkázaná na získávání respondentů výhradně prostřednictvím facebookových skupin. Tento způsob získávání respondentů může být také vnímán jako limit výzkumu, protože jsem se tímto způsobem dostala pouze k respondentům, kteří aktivně využívají internet a sociální sítě. Vzhledem tomu, že cílová skupina mých respondentů jsou i pěstouni prarodiče, je tento faktor možný vnímat jako omezující. Je možné, že jsem se tímto způsobem získávání respondentů nedostala k legislativou nejvíce postiženým.

Dalším limitem práce může být to, že v práci poskytuji pohled na problematiku pouze pohledem nezprostředkovaných příbuzenských pěstounů. Práce neobsahuje pohled ostatních typů pěstounů, ani pohled z hlediska tvůrců zákona a zástupců relevantních institucí. Samotná práce je ale zaměřena na skupinu příbuzenských pěstounů, proto je nutné k výsledkům mé práce přistupovat s vědomím že zastupuje pouze tuto skupinu respondentů. S ohledem na kvalitativní výzkumný přístup nelze má zjištění objektivizovat.

5 KONTEXT

V následující části práce popisuji pro práci důležitá východiska. Nejdříve představuji systém náhradní rodinné péče na území ČR, konkrétně se zaměřuji na deskripci pěstounské péče. V kapitole dále představuji legislativní změnu zákona o sociálně právní ochraně dětí. Analýza legislativní změny vychází z prvního cíle práce. V práci se nezabývám podobou celého znění novely, věnuji se jí formou krátkého shrnutí. Podrobně se věnuji části novely týkající se změn v systému náhradní rodinné péče. Tyto konkrétní změny jsou pro práci případem, který analyzuji pohledem příbuzenských pěstounů.

5.1 Náhradní rodinná péče v ČR

Výchova dětí na území České republiky je právem a povinností biologických rodičů dítěte. Výchova biologickými rodiči je podmíněna tím, že mají prostředky na výchovu dítěte a mají o výchovu svého dítěte zájem. Pokud biologičtí rodiče z nejrůznějších důvodů péči o dítě nemohou zajistit, přechází povinnost na zajištění péče o dítě státu. V ČR je náhradní rodinná péče upravena zejména zákonem č. 89/2012 Sb., občanský zákoník. (MPSV, 2023)

Hlavním cílem náhradní rodinné péče je zajistit místo v náhradní rodině dětem, které se vyskytly v nepříznivé životní situaci. Forma náhradní rodinné péče je vždy vybírána individuálně, se záměrem vytvoření nejideálnějšího prostředí pro vývoj dítěte. Všechny formy náhradní rodinné péče mají povinnost hájit zájem dítěte a jsou vymezeny zákonem. Hlavním cílem systému je minimalizovat umístování dětí do ústavní péče. (Bubleová, 2014)

5.1.1 Formy náhradní rodinné péče

V ČR podle občanského zákona (89/2012 Sb.), rozlišujeme několik forem náhradní rodinné péče: svěřením péče dítěte jiné osobě, pěstounskou péčí, pěstounskou péčí na přechodnou dobu, poručenství a osvojení. V následující části práce krátce charakterizují každou z forem. Pěstounské péči je v práci věnovaná oddělená kapitola.

Svěření do péče jiné osoby (svěřenectví) je typ náhradní rodinné péče. Soud může svěřit dítě do péče osoby, která s rozhodnutím soudu souhlasí. Soud primárně vybírá osoby

dítěti příbuzné, může ale jít i o osoby, které jsou dítěti blízké a mají k němu blízký vztah. Vyživovací povinnost i rodičovská odpovědnost zde zůstává biologickým rodičům. (89/2012 Sb.)

Poručenství s osobní péčí je forma náhradní rodinné péče, kterou stanovuje soud v případě, pokud žádný z rodičů nevykonává rodičovskou odpovědnost. Poručníkem se člověk může stát, pokud rodiče dítěte zesnuli, byli zbaveni rodičovské odpovědnosti, nebo jejich odpovědnost byla pozastavena, nebo pokud nejsou k vykonávání rodičovské role způsobilí. Poručník je po rozhodnutí soudu zákonným zástupcem dítěte. Na poručníka se legislativně pohlíží stejně jako na dlouhodobého pěstouna, má stejná práva i povinnosti. (MPSV, nedatováno)

Osvojení je forma náhradní rodinné péče, při které zaniká vazba k původní biologické rodině. Dítěti vznikají právní vazby k rodině osvojitele. Osvojitel nemá právo na příspěvky od státu. (Bubleová, 2014)

5.2 Pěstounská péče

Pěstounskou péčí v ČR upravuje zákon o sociálně právní ochraně dětí (č. 359/1999 Sb.) a občanský zákoník (č. 89/2012, § 958-970). Pěstounská péče je dělena na dvě hlavní formy: na pěstounskou péči na přechodnou dobu a pěstounskou péči dlouhodobou. Pěstounská péče vzniká soudním rozhodnutím a je upřednostňována před ústavní péčí. Pěstounská péče poskytuje dětem šanci vyrůst v náhradním rodinném prostředí. Hlavním účelem dlouhodobé pěstounské péče je trvalá a stabilní náhradní rodinná péče. (Lipová a kol, 2019)

Pěstounská péče na přechodnou dobu je dočasné opatření. Jedná se o krátkodobou péči o dítě. Maximální doba trvání pěstounské péče na přechodnou dobu je jeden rok. Hlavním účelem této formy pěstounské péče je poskytnout biologickým rodičům čas, aby bylo možné vrátit dítě do jeho biologické rodiny. Druhým účelem je zajištění přechodné péče, mezitím co se pro dítě hledá jiná náhradní rodina (Lipová a kol, 2019). Díky rozvoji této formy pěstounské péče děti nemusí být na přechodné krizové období umístěny do ústavních zařízení. Podle statistik MPSV z roku 2017 v ČR vykonává pěstounskou péči na přechodnou dobu 900 osob. Z celé skupiny pěstounů se jedná pouze o 7 % pěstounů vykonávajících péči na přechodnou dobu (MPSV, 2017).

Pěstoun je fyzická osoba, může jít o jednotlivce, nebo o manželský pár, pečující o dítě v pěstounské péči. Pěstoun o dítě pečuje, vychovává ho a zastupuje ho v běžných věcech. Nevzniká zde vyživovací povinnost. Pěstoun není zákonným zástupcem dítěte. (Lipová a kol, 2019)

Pěstounská péče zahrnuje práva i povinnosti. Pěstouni jsou povinni osobně a řádně pečovat o svěřené dítě. Jsou povinni umožňovat a zprostředkovávat dítěti kontakt s biologickou rodinou. Jsou povinni vzdělávat se minimálně 24 hodin ročně a jsou povinni spolupracovat se zaměstnancem pověřeným orgánem sociální ochrany dětí. Pěstouni mají právo na to, aby jim byla poskytnuta pomoci při zajišťování péče. Mají právo na zprostředkování psychologické pomoci. Mají právo na bezplatné vzdělávání se ve věcech týkajících se výchovy a mají právo na hmotné zajištění. Práva a povinnosti jsou sjednána dohodou o výkonu pěstounské péče. (MPSV, 2023)

5.3 Právní úprava pěstounství před legislativní změnou

Původní podoba zákona, která byla v platnosti od roku 2013, nedoznala až do roku 2022 větších legislativních změn. Právní úprava neoddělovala zprostředkované a nezprostředkované pěstouny, všichni dlouhodobí pěstouni spadali do jedné kategorie. Výjimkou byli pouze přechodní pěstouni. (Vláda ČR, 2020)

Dlouhodobí pěstouni měli nárok na odměnu pěstouna. Výše vyplácené odměny před změnou zákona za kalendářní měsíc činila: 12 000 Kč, bylo-li pečováno o jedno dítě; 18 000 Kč, bylo-li pečováno o 2 děti; 30 000 Kč, bylo-li pečováno alespoň o 3 děti; za každé další dítě v péči se odměna zvyšovala o 6 000 Kč. Jelikož byla odměna pěstouna považována za příjem ze závislé činnosti, odváděla se z odměny daň z příjmu a sociální a zdravotní pojištění, dávka podléhala odvodům na důchodové pojištění. (Vláda ČR, 2014)

5.4 Legislativní změna

Novela zákona č. 359/1999 Sb., o sociálně-právní ochraně dětí nabyla účinnosti ke dni 1. ledna 2022 a přináší řadu změn. (zákon č. 363/2021 Sb.) Hlavní cíl této novely spočívá v narovnání finančního ohodnocení v pěstounské péči, zvýšení podpory přechodných pěstounů a pěstounů nepříbuzenských, zprostředkovaných. Další novinkou novely je

zavedení zaopatřovacího příspěvku pro mladé dospělé opouštějící náhradní péči. Poslední hlavní změnou je omezení umístování dětí do tří let do ústavní péče. (Vláda ČR, 2020).

Pro kontext práce se zaměřím na změnu novely týkající se narovnání finančního ohodnocení v pěstounské péči. Pro práci je hlavní nové právní rozdělení pěstounské péče. Pěstounská péče je nově rozdělena na pěstounskou péči zprostředkovanou a nezprostředkovanou. Nové rozdělení přináší řadu změn (Matyášková, 2022). Nové rozdělení dávek pěstounské péče je krokem k systémovému odlišení profesionálního vykonávání pěstounské péče a vykonávání péče osobami příbuznými, nebo blízkými (Vláda ČR, 2020). Konkrétní odlišnosti zprostředkované pěstounské péče a nezprostředkované pěstounské péče vycházející z této novelizace jsou popsány následujících kapitolách.

5.4.1 Dlouhodobá pěstounská péče – zprostředkovaná

Dlouhodobá pěstounská péče zprostředkovaná je hlavním dlouhodobým řešením pro děti, u kterých není možné navrácení do biologické rodiny. Je využívána pro děti, u kterých není možné zajistit opatrovnictví, nebo osvojení. Obecně se využívá, pokud není možné dítě umístit do péče příbuzných, či blízkých. Tato forma pěstounské péče nese svůj název po způsobu jejího vzniku, je zprostředkována úřady. Zájemci o vykonávání dlouhodobé pěstounské podají žádost na obecní úřad v místě trvalého bydliště. Zájemci o pěstounství, musí splnit pravidla nastavená pro to stát se pěstounem a musí projít procesem odborné přípravy. Proces zprostředkování je fáze, která má budoucí pěstouny připravit na přijetí dítěte do vlastní rodiny. Přípravný proces je definovaný zákonem o sociálně právní ochraně dětí (§ 19a–27). V přípravné části procesu zájemci procházejí odbornými posudky relevantními právními orgány. Zájemci o dlouhodobé pěstounství mají povinné vzdělávací bloky zacílené na přípravu přijetí dítěte. Zákon stanovuje 48 hodin povinné odborné přípravy. (Novotná a kol, 2016) Předpokládá se, že dítě bude dlouhodobým pěstounům svěřeno na dobu několika let. Děti jsou v péči pěstounů často až do dovršení dospělosti. (Lipová a kol, 2019)

5.4.1.1 Odměna pěstouna

Nárok na odměnu pěstouna mají všichni zprostředkovaní pěstouni. Zprostředkování pěstouni nemusí podávat novou žádost na Úřad práce. Princip odměny pěstouna zůstává

stejný, jako před rokem 2022. Pečující osoba je pouze povinna doložit oznámení o vhodnosti. Oznámení o vhodnosti je dokument, který prokazuje, že pěstoun vykonává zprostředkovanou pěstounskou péči. Výše odměny pěstouna se nově odvíjí od minimální mzdy (dále jen „MM“). Výše odměny se vypočítává v návaznosti na koeficient MM. Koeficient se mění podle počtu dětí v péči, typu pěstounské péče a podle zdravotního stavu svěřených dětí. (Úřad práce, 2022)

Odměna pěstouna je považována za příjem ze závislé činnosti, odvádí se z ní sociální a zdravotní pojištění. Doba pobírání odměny pěstouna se počítá do odpracovaných let na důchodové pojištění. Pokud má zprostředkovaný pěstoun více souběžných příjmů, má možnost podání potvrzení o zdanitelných příjmech. (Matyášková, 2022)

Tvůrci politiky legislativní změnu vysvětlují jako reakci na kritické hodnocení nízké podpory náhradní rodinné péče v ČR. Česká republika je organizací Výboru o právech dítěte OSN dlouhodobě kritizována za podfinancování náhradních rodin a umístování dětí do kojeneckých ústavů. Zvýšení odměny pěstouna má mít podle tvůrců novely zákona motivační charakter cílící na navyšování počtu zprostředkovaných pěstounů. Zároveň byla tato změna motivována dlouhodobou snahou státu o eliminaci umístování dětí do ústavních zařízení. (Vláda ČR, 2020) Aktuální podoba Odměny pěstouna je znázorněna v tabulce č. 3.

Tabulka č. 3: Odměna pěstouna

platná od 1. 1. 2022	Odměna pěstouna					
	1 dítě	1 dítě stupeň závislosti I	2 děti	3 děti	1 dítě ve stupni závislosti II až IV	Za každé další dítě
Zprostředkovaná pěstounská péče	1,0 x MM	1,2 x MM	1,5 x MM	2,0 x MM	2,0 x MM	+0,5 x MM
Odměna pěstouna navázaná na koeficient MM						+0,7 x MM stupeň závislosti III nebo IV

Zdroj: Upraveno podle MPSV 2023

Základní sazba MM v ČR aktuálně činí 17 300 Kč (MPSV, 2023).

Od 1. 1. 2022 se změnila výše odměny pěstouna. následovně:

- při péči o jedno dítě 17 300 Kč (1,0 x MM)
- při péči o 2 děti 34 600 Kč (1,5 x MM)

- při péči o 3 děti 34 600 Kč (2,0 x MM).

(Úřad práce, 2022)

Oproti předchozí výši odměny došlo k navýšení, při péči o jedno dítě o 5 300 Kč. K navýšení dále dochází u zprostředkovaných pěstounů, kteří pečují o dítě prvním stupni postižení. Odměna pěstouna se dále zvýšila, za každé další dítě v péči.

5.4.2 Dlouhodobá pěstounská péče – nezprostředkovaná

Nezprostředkovaná dlouhodobá pěstounská péče není zprostředkovaná úřady, či jinými relevantními orgány. Narozdíl od dlouhodobé pěstounské péče zprostředkované, pěstouni nezprostředkovaní neprochází odbornými posudky úřadů a neabsolvují odbornou přípravu. (Lipová a kol, 2019) *„Nezprostředkovaní pěstouni jsou nejčastěji osoby dítěti příbuzné (prarodiče, sourozenci, strýc, teta), nebo osoby dítěti blízké (kamarádi, sousedé, známí. Jedná se o pěstounskou péči, ve které si pěstoun sám dítě našel, či dítě si našlo jeho.“* (Matyášková, 2022)

Nejčastěji je nezprostředkovaná dlouhodobá pěstounská péče vykonávána osobou dítěti příbuznou. Podle MPSV (2017) je v ČR 8343 příbuzenských pěstounů. Podskupina příbuzenských pěstounů je z celé skupiny pěstounů nejpočetnější. Příbuzenští pěstouni tvoří 68 % systému pěstounské péče. (MPSV, 2017)

5.4.2.1 Příspěvek při pěstounské péči

Nárok na příspěvek při pěstounské péči má skupina nezprostředkovaných pěstounů. Příspěvek při pěstounské péči je nová dávka, která vzniká od 1. 1. 2022. Pěstounům zaniká právo na pobírání odměny pěstouna. Pěstouni vykonávající nezprostředkovanou pěstounskou péči si o novou dávku musí požádat na Úřadu práce. (MPSV, 2023) Další významný důsledek nového příspěvku je fakt, že příspěvek není příjem ze závislé pracovní činnosti, jedná se o sociální dávku. Tato změna je odůvodněna tím, že by u osob které pečují o osoby blízké finanční ohodnocení za poskytnutí péče nemělo být náhradou příjmu. (Vláda ČR, 2020) Pěstouni pobírající tento příspěvek z dávky neodvádí sociální pojištění a zdravotní pojištění. Nezprostředkovaní pěstouni nejsou z příspěvku důchodově pojištěni, doba strávená péčí se nezapočítává do náhradní doby pojištění na důchod. Odvádění pojistného musí nezprostředkovaní pěstouni řešit jinými způsoby, dle vlastního uvážení. (Úřad práce 2023) Aktuální podoba Příspěvku při pěstounské péči je znázorněna Tabulkou

č. 4.

Tabulka č. 4 Příspěvek při pěstounské péči

platná od 1. 1. 2022	Příspěvek při pěstounské péči					
	1 dítě	1 dítě stupeň závislosti I	2 děti	3 děti	1 dítě ve stupni závislosti II až IV	Za každé další dítě
ŽV = životní minimum						
Nezprostředkovaná pěstounská péče (1. kategorie) Tety, strýcové, sourozenci	2,3 x ŽM	2,3 x ŽM	2,3 x ŽM x 2	2,3 x ŽM x 3	3,5 x ŽM	+2,3 x ŽM +5,5 x ŽM stupeň závislosti III nebo IV
Nezprostředkovaná pěstounská péče (2. kategorie) Prarodiče	1,8 x ŽM	1,8 x ŽM	1,8 x ŽM x 2	1,8 x ŽM x 3	5,5 x ŽM	+1,8 x ŽM +5,5 x ŽM stupeň závislosti III nebo IV

Zdroj: Upraveno podle MPSV 2023

Výše vypláčeného příspěvku při pěstounské péči se odvíjí od životního minima (dále jen „ŽM“) (Úřad práce 2022). ŽM v ČR aktuálně činí 4 860 Kč za měsíc (MPSV, 2023).

Dávka příspěvku pěstounské péče se vyplácí, poté co je úředně uznaný, jednou měsíčně. Výše vypláčeného příspěvku se dále dělí do dvou kategorií, podle příbuzenského vztahu k dítěti o které je pečováno.

Do první kategorie spadají osoby blízké, tety, strýcové a sourozenci. Nová výše příspěvku se pro tyto pěstouny se odvíjí následovně:

- Je-li pečováno o jedno dítě: 11 178 Kč (2,3 x ŽM).
- Je-li pečováno o 2 děti: 22 356 Kč (2,3 x ŽM x 2).
- Je-li pečováno o 3 děti: 33 534 Kč (2,3 x ŽM x 3)

(Úřad práce, 2023)

Oproti předchozí výši pobírané odměny pěstouna došlo k poklesu, při péči o jedno dítě o 822 Kč. U nezprostředkovaných pěstounů první kategorie dochází k navýšení pobírané částky při péči o dvě děti o 4 356 Kč a při péči alespoň o tři děti o 3 543 Kč.

Do druhé kategorie patří prarodiče, zde je násobek životního minima nižší. Tento pokles je odůvodněn subsidiární vyživovací povinností. Nově pobírané příspěvky se od 1. 1. 2022 vypočítávají následovně:

- Je-li pečováno o jedno dítě: 8 748 Kč (1,8 x ŽM).
- Je-li pečováno o 2 děti: 17 496 Kč (1,8 x ŽM x 2).
- Je-li pečováno o 3 děti: 26 244 Kč (1,8 x ŽM x 3).

(Úřad práce, 2023)

V porovnání s předchozí výši pobírané odměny pěstouna se pro druhou kategorii nezprostředkovaných pěstounů s novou podobou Příspěvku při pěstounské péči snížila pobíraná částka při péči o jedno dítě o 3 252 Kč, při péči o dvě děti o 504 Kč a při péči alespoň o tři děti o 3 756 Kč. Druhou kategorii nezprostředkovaných pěstounů změna (č. 359/1999 Sb.) zasáhla změna největším finančním poklesem.

5.4.3 Kritická reakce

Legislativní změna vyvolala různorodé reakce. Pro kontext práce jsem se rozhodla zahrnout ve své práci kritickou reakci Veřejného ochránce práv (dále jen „VOP“), protože se vyjadřuje k problematice, na kterou respondenti v rozhovorech přímo poukazují. Hlavní body, které VOP v návrhu zákona kritizuje, se shodují s tím, co reflektují příbuzenští pěstouni.

VOP kritizuje rozdělení pěstounské péče, poukazuje na problematickou podobu Příspěvku při pěstounské péči a možné negativní dopady této nové dávky. Jako problematické označuje to, že nezprostředkovaní pěstouni nově nejsou z dávky zdravotně a sociálně pojištěni. VOP dále kritizuje to, že se z nové podoby nepočítají roky do vyměřovacího základu důchodu. Negativně se vyjadřuje k odlišným základům, ze kterých se počítá příspěvek a odměna (VOP, 2021). *„Výše odměny pěstouna se odvíjí od výše minimální mzdy, na rozdíl od příspěvku při pěstounské péči, jehož výše je stanovena násobky životního minima jednotlivce. Životní minimum jednotlivce je však podstatně nižší než minimální mzda a navíc se pravidelně nevalorizuje.“* (VOP, 2021) V závěru uvádí, že schválení zákona nepovažuje za vhodné, doporučuje jeho přepracování (VOP, 2021).

6 EMPIRICKÁ ČÁST

Hlavním zjištěním výzkumu jsou tři tematické kategorie, které vycházejí z cíle identifikace důsledků novely zákona pro realizaci příbuzenské pěstounské péče. Na úvod přikládám tabulku (tabulka č. 5), která znázorňuje identifikované kategorie a témata o kterých respondenti hovořili.

Tabulka č. 5: Tématické kategorie

Problematika rozdělení pěstounské péče na péči zprostředkovanou a nezprostředkovanou	Názorové pojetí rozdělení
	Sociální důsledky rozdělení
Nová podoba příspěvku při pěstounské péči	Finanční zabezpečení pěstounů
	Problematika daně z příjmu
	Problematika starobního důchodu
	Problematika sociálního a zdravotního pojištění
Emoce prožívané příbuzenskými pěstouny v důsledku legislativní změny	Pocit nedocení ze strany státu
	Strach z budoucnosti
	Pocit naštvání
	Pocit nespravedlnosti

Zdroj: Autorka

6.1 Problematika rozdělení pěstounské péče

Hlavní názor, který spojuje mé respondenty, je pojmání zprostředkované a nezprostředkované péče jako rovnocenné. Respondenti o rozdělení hovoří jako o nespravedlivém, hodnotí ho jako „*nesprávně určenou hodnotící čáru.*“ (RA) Respondenti rozdělení interpretují jako nespravedlivé a neopodstatněné.

S rozdělením na zprostředkované a nezprostředkované pěstouny nesouhlasí všichni respondenti. Dotazovaní příbuzenští pěstouni zastávají názor, že by zprostředkovaní i nezprostředkovaní pěstouni měli spadat do jedné kategorie, protože mají obě skupiny totožné povinnosti a vykonávají stejnou práci. *„Naštvaní bylo, naštvání bylo jako celkem dost velké, protože když si uvědomíte, že je to úplně stejná práce, kterou dělají vlastně všichni stejně, ale posuzují vás jinak.“* (RI)

Z analýzy rozhovorů vyplývá, že respondenti nerozumí důvodům legislativního rozdělení. *„A v čem je problém, v čem je rozdíl? Proč mám být zařazena někde do nějaké škatulky? Když vlastně dělám úplně tu stejnou práci. Splňuju vlastně všechno, co ten dlouhodobý pěstoun.“* (RB)

Respondenti se nevymezují proti každému typu rozdělení pěstounské péče. Souhlasí s odlišným právním ukotvením přechodné pěstounské péče. U přechodných pěstounů respondenti odlišným specifickým výkonu péče rozumí. *„Přechodní pěstouni u těch to беру opravdu jako pomoc těm maličkým, než se dostanu do nějaké rodiny. Opravdu bych tohle nemohla dělat. Takže pro mě tohle je profík, tam to chápu, ale dlouhodobý pěstoun vykonává stejnou práci jako já. Nevidím rozdíl v tom, jestli jsem teta nebo zprostředkovaný pěstoun.“* (RI)

Respondenti svůj nesouhlas odůvodňují srovnáváním dlouhodobé pěstounské péče zprostředkované s pěstounskou péčí přechodnou. Poukazují na to, že pro přechodné pěstouny musí být nastavená specifická pravidla. Výkon přechodné pěstounské považují za náročnější. Naopak zprostředkovanou pěstounskou péčí vnímají jako totožnou nezprostředkované pěstounské péči. *„Výjimku vidím jenom u toho přechodňáka jo, oni jsou v právu toho, že mají opodstatnění jako více než ten dlouhodobý. U těch dlouhodobých pěstounů, jak prostě profesionálů, nebo těch příbuzenských, tak bych to prostě dala stejné, protože vlastně ta práce je stejná, jak pro babičky, tak pro mladší, tak pro profesionály je to stejná práce úplně“* (RN).

Jedna z pěstunek dokonce uvedla, že potřeba srovnávání příbuzenské pěstounské péče a dlouhodobé pěstounské péče je pro ni věcí novou. Před legislativní změnou neměla potřebu srovnávat se s jinými pěstouny. Samostatné rozdělení jí, ale k úvahám o srovnávání přinutilo. I přes to, že tato výpověď byla ojediněle reflektována pouze jedním respondentem, z analýzy rozhovorů vychází, že se všichni dotazovaní pěstouni nyní se zprostředkovanými pěstouny srovnávají.

6.1.1 Sociální důsledky rozdělení

Téměř všichni respondenti uvedli, že v důsledku nové legislativní změny zaznamenali konflikt v komunitě pěstounů. Legislativní změna se stala podnětem konfliktu mezi zprostředkovanými a nezprostředkovanými pěstouny. Nesouhlas s rozdělením a nová potřeba srovnávání se, podrobněji popsána v předchozí kapitole, je hlavní náplní konfliktu. „*Tady jde o to, co právě udělal ten stát, že vlastně nás jakoby proti sobě postavil. Před novelou bylo všechno v pořádku. Normálně jsme se bavili, vyměňovali jsme si názory a teď je to hrozný.*“ (RT)

Konflikt ovlivňuje interakci komunity pěstounů ve více oblastech. První zmiňované místo konfliktu je online prostředí, konkrétně facebookové skupiny. O konfliktu v online prostředí hovořilo nejvíce respondentů. Prostředí facebookových skupin bylo před změnou popisováno jako svépomocné, nekonfliktní místo. Místo, kde si pěstouni mezi sebou radili a pomáhali. Nyní respondenti popisují facebookové skupiny jako místo sporu, uvádí, že již neplní svépomocnou funkci.

Další situace, kde respondenti dokládají konfliktní náladu skupiny jsou společná povinná školení pěstounů. „*Jak jezdíme na ty školení, tak ono, jako když se řekne, to je pěstoun prarodič, no tak na vás koukají divně, koukají na nás divně ty zprostředkovaní. Nechtějí se se mnou bavit. Je tam nepříjemná atmosféra.*“ (RV) V důsledku legislativní změny respondenti pociťují konfliktní náladu v místech, kde se komunita pěstounů pravidelně setkává.

Respondentce Alici konflikt pěstounské komunity zasáhl i do blízkých osobních vztahů. Kvůli odlišnému názoru na změnu zákona ztratila pěstounka Alice svoji dlouhodobou kamarádku, zprostředkovanou pěstounku.

6.2 Nová podoba Příspěvků při pěstounské péči

V předešlých kapitolách jsem se věnovala analýze názorových postojů respondentů na rozdělení pěstounské péče a s rozdělením souvisejícím, sociálním dopadem legislativní změny. Z právního rozdělení vychází nová podoba Příspěvků při pěstounské péči, na který respondenti v rozhovorech reagovali. V následujících kapitolách se budu věnovat analýze a interpretaci vnímání nové podoby příspěvku při pěstounské péči. Kapitoly, věnující se

Příspěvku při pěstounské péči jsou dále členěné na dvě podkapitoly týkající se financí a dvě kapitoly zaměřené na další nová specifika dávky.

Respondenti novou podobu příspěvku interpretují jako porušení institutu spravedlivého očekávání. Respondenti v rozhovorech uvádí, že to že se budou měnit věci nikdo neočekával, pěstouni na změny nebyli upozorněni a nebylo možné, aby se na změny připravili. *„My jsme očekávali, že tu odměnu pěstouna budeme brát pořád. Nikdo nás nikdy neupozornil na to, že nám ji odeberou, tudíž tam je spousta věcí, dle mého názoru, které stát hrubě porušil. Ty podmínky by měly být narovnány.“*

6.2.1 Finanční zabezpečení pěstounů

Z analýzy rozhovorů vyšlo odlišné hodnocení finančního zabezpečení domácností. Finanční zabezpečení je v kontextu mé práce relevantní, protože se v důsledku změny zákona mění výše pobírané částky. Domácnosti od 1. 1. 2022 disponují jiným finančním kapitálem, než na který byly zvyklé. S odlišnostmi finančního zabezpečení mohou souviset odlišné charakteristiky domácností. Velký vliv na to, zdali jsou domácnosti popisovány jako finančně zabezpečené má rodinný stav pěstouna, místo bydliště pěstouna a věk pěstouna.

Pro účel popsání odlišného finančního zabezpečení jsem vytvořila tři kategorie. Kategorie jsou vytvořené podle hodnocení finančního zabezpečení domácnosti pěstounů po 1. 1. 2022. Výše zmíněné kategorie rozdělují dotazované pěstouny na ty, kteří popisují, že si přilepšili, ti, kteří popisují, že si pohoršili, a ti, pro které se nic nezměnilo a finanční změnu nepocítují.

Finanční přilepšení reflektuje pěstounka sestra. *„Já беру ty dávky prostě tak, že ty peníze jsou moje. Můžu si dovolit většinu schovávat pro bráchu na jeho výdaje, školu, budoucnost.“* Finanční stabilita souvisí s tím, že domácnost respondentky disponuje dvěma příjmy.

Finanční přihoršení po 1. 1. 2022 vnímají tři respondenti. Respondenti změnu označují za problematickou. Uváděli, že si nemohou dovolit vytvořit prostředí pro plnohodnotnou péči. Respondenti zmiňují, že jim změna narušila *„jistou finanční rozvahu a plán.“* (RT) Respondenti uvádí, že jim schází peníze na zajištění rozvojových aktivit pro děti v péči, které si před změnou mohli dovolit zajistit. Společným specifickým

respondentů, kteří si finančně pohoršili jsou speciální potřeby dětí, které mají v péči. Respondenti zmiňují, že si aktuálně nemůžou dovolit poskytovat dětem možnosti, které by si poskytovat přáli. *„Kdybych dostávala to, co jsem dostávala doposud, mohla bych si dovolit tomu klukovi, když má nějaké přání, koupit něco za odměnu. Já mu musím teď třeba říct, musíš počkat, až našetříme. Nemůžu ti to koupit hned.“*

Poslední kategorie jsou respondenti, kteří si změnou finančně nepohoršili ani nepřilepšili. Z výpovědí respondentů vyplývá, že lehký finanční pokles není pro fungování jejich domácností znatelný. U těchto respondentů je společným znakem sdílení péče s jinou osobou. V případě, kdy má domácnost dva příjmy, z kterého jeden je příspěvek při pěstounské péči, není finanční pokles příspěvku existenčním problémem domácnosti. V mém výzkumném vzorku platí, že pokud je péče sdílená s partnerem, není situace pociťována tak problematicky jako pokud péče s partnerem sdílená není.

6.2.2 Problematika daně z příjmu

Z nové dávky Příspěvku při pěstounské péči se nemůže odvádět daň z příjmu a slevy na daních. Zdali je tato změna pro respondenta problematická závisí v mém výzkumném vzorku, na tom, jestli si pěstoun má možnost odvádět slevu jiným způsobem.

Pokud je pěstoun zaměstnaný, odvádí si daně z příjmu u svého zaměstnavatele. Respondentka (RN) tuto změnu považuje za pozitivní, protože za ní odvod daní a daňové příznání řeší zaměstnavatel.

Pro ostatní respondenty má tato změna negativní důsledky. Pěstouni, kteří kvůli časové náročnosti péče nemají možnost docházet do zaměstnání pociťují úbytek financí, způsobený touto změnou. *„Velký problém u nás bylo opravdu to, že vlastně tím, že nám sebrali tady tuhle možnost, už si nemůžeme odvést děti do daní. Tím pádem jsme přišli o pěknou částku, vlastně, co se týče holek vlastně za daně. Přišli jsme o peníze na dovolenou nebo na spoření pro ně, nebo na pojistky. Přišli jsme o peníze navíc, které prostě opravdu ta rodina dokáže využít. Já jsem si to u holek dávala do toho měsíčního, takže proto mi to udělalo větší skok těch peněz“.* (RI)

Pro respondenty, kteří v předchozí kapitole spadají do třetí kategorie *změnou finančně nepohoršili ani nepřilepšili* je větší finanční zátěží nemožnost odvádět daně z příjmu než výše nového příspěvku.

6.2.3 Problematika starobního důchodu

Problematiku starobního důchodu řeší respondenti staršího věku, kteří nejsou zaměstnáni. Uvádějí, že jim legislativní změna způsobila velké obavy ohledně budoucí výše pobíraného důchodu.

„Já mám padesát čtyři roků a než bych mohla jít do práce tak mi bude skoro šedesát. Ted' už se mi naštěstí počítají roky do důchodu ale málo. Já nebudu mít prostě na důchod nic vydělaného. Takže na tom je tohle jako špatný.“ (RV)

„Potom až budete na důchodě, z čeho vám to vypočítají. Děckám bude čtrnáct, patnáct, půjdu na střední školy. Vy budete na důchodě a ten důchod nebude mít skoro žádný, protože ted' se vám to nepočítá. Do práce jít nemůžete, protože máte čas čtyři hodiny za den. Takže je to takový začarovaný kruh. Nevíte prostě jak dál, a to mi jako na tom dost štvě.“ (RI)

Příbuzenským pěstounům, kteří nedocházeli v časovém úseku 1. 1. – 30. 12. 2022 do zaměstnání, a pobírali příspěvek pěstouna se za zmíněný časový úsek nepočítaly roky do důchodu. Aktuálně se již do důchodu počítá (od 1. 1. 2023). *„Ted' naštěstí se nám to začalo počítat roky do důchodu. Předtím vlastně nám vzali rok, co se to nepočítalo. Tak to bylo zase takový další omezení.“ (RT)*

6.2.4 Problematika sociálního a zdravotního pojištění

„Pěstoun není z titulu pobírání příspěvku při pěstounské péči zdravotně a sociálně pojištěn a toto je nutné řešit jinými způsoby.“ (MPSV) Odlišné způsoby řešení placení sociálního a zdravotního pojištění vytvořilo pro mnohé respondenty komplikované situace. Podobně jako u předchozích kapitol tato změna nejvíce postihla pěstouny, kteří kvůli časovým možnostem nemůžou pracovat. Pro lepší ilustraci problémů, které způsobila nemožnost placení sociálního a zdravotního pojištění popíšu situace, které respondenti museli řešit.

Svoji zkušenost s jiným způsobem řešením situace zmiňuje respondentka Ivana. *„Předtím jsme byli z určitých věcí v titulování, jako kdyby zaměstnanci. Nemusela jsem řešit práci, nemusela jsem řešit sociální zdravotní. Potom, jak to přišlo toho 1. 1., tak jsem musela okamžitě řešit tady tohle, musela jsem jít na pracák.“* Ivana z důvodu časové

náročnosti péče nemohla přijmout žádnou z úřadem nabízených prací. S pracovníci úřadu došli k alternativnímu řešení. *„Paní na úřadu řekla, že můžu být doma s tím že mám v péči děti do 7 let věku a že mi bude stát platit zdravotní pojišťovnu.“*

Velký problém nastal i pro pěstounku Tamaru, která má v péči vnučku v prvním stupni postižení a nemá časové možnosti docházet do zaměstnání. Mimo to, že je limitována vlastními časovými možnostmi uvádí, že je z malé obce, kde nejsou nabízené práce, které by byla schopná dělat. Zdravotní a sociální pojištění si musí hradit sama. *„Člověk nemá v 56 tolik síly jako ve 30, to by mělo být snad pochopitelný. Pokud chce prarodič dítěti stačit i v rozvoji technologie a dalších věcí, tak setsakra na sobě musí pracovat. A nemůžete na sobě pracovat, když bude stát támhle v montovně u pásu 8 hodin. To může dělat někdo, u koho doma nečeká druhá šichta že jo. V tomhle věku. Fakt není v mých kompetencích, abych ještě chodila do práce a zvládla o vnučku pečovat.“*

Naopak pozitivně tuto změnu reflektuje pěstounka sestra, Natálie a pěstounka babička Viktorie, které jsou pojištěny z platu u zaměstnavatele. Tím, že se z dávky neodečítají tyto částky se zvyšuje výše čistého pobíraného příspěvku.

6.3 Emoce prožívané příbuzenskými pěstouny v důsledku legislativní změny

Druhý cíl práce zahrnuje to, jak příbuzenští pěstouni prožívali legislativní změnu. Z analýzy rozhovorů jsem identifikovala kategorie, které zahrnují emoce popisované pěstouny v kontextu legislativní změny. V následující kapitole popisují identifikované kategorie: pocit nedocení ze strany státu, strach, nespravedlnost a naštvání.

6.3.1 Pocit nedocení ze strany státu

Z analýzy rozhovorů vychází, že respondentům způsobila legislativní změna pocit, že je jejich péče státem podhodnocena. Respondenti zmiňují, že v důsledku legislativní změny v jejich životě museli řešit ponížující situace, například nutnost docházet na Úřad práce. Respondenti zmiňují, že pocit ponížení pramení i z toho, že jsou za stejnou práci, kterou vykonávají zprostředkování pěstouni, odlišně finančně ohodnoceni. *„Je to takové*

ponižující, že vlastně vás dali, jak kdyby vy jste se starala méně. Vy jste něco míň, protože vy se staráte asi míň.“ (RI)

Respondenti se shodují v tom, že se po rozdělení pěstounské péče cítí méněcenní. V Rozhovorech se pěstouni shodují v pocitu, že se na příbuzenské pěstouny pohlíží jako na spodinu systému pěstounské péče. Pěstouni se nyní cítí podřadní zprostředkovaným pěstounům. Pocit méněcennosti je pociťován nejen ze strany státu ale i od veřejnosti. *„Já nevím, jak bych to řekla. Jako prostě prarodičů pěstounů, ty děti jejich jsou asi něco míň. Než prostě těch zprostředkovaných. Takový jsem z toho měla pocit.*“ (RT)

6.3.2 Strach z budoucnosti

Respondenti staršího věku pociťují obavy z budoucnosti. Zmiňovaný strach z budoucnosti se týká hlavně respondentů staršího věku. V kontextu legislativní změny respondenti zmiňují obavu z toho, že nebudou schopni finančně zajistit dospívající dítě v péči. Finanční obavy byly zmiňované v kontextu strachu z výměry budoucího důchodu. Obavy respondentů se dále týkají strachu z vlastních kompetencí při péči a výchově. Respondenti zmiňovali, že se bojí s věkem zhoršujícího se zdravotního stavu. Respondenti uváděli, že již v současné době pociťují v určitých situacích nedostatek psychických a fyzických sil a obávají se, že se to s přibývajícím věkem bude zhoršovat. *„Stát vám vlastně způsobil nějaký psychický problémy, místo aby vám pomohl, anebo nepomohl, místo aby vám nechal to, co bylo dříve“.* (PT) Někteří respondenti zmiňují i strach ze smrti v kontextu obav, kdo je zastoupí v péči o dítě.

6.3.3 Pocit nespravedlnosti

Všichni pěstouni považují za nespravedlivé rozdělení pěstounské péče na zprostředkovanou a nezprostředkovanou, protože všichni vykonávají stejnou práci a musí splňovat totožné požadavky.

Pocit nespravedlnosti respondenti dokládají dále odlišností vypočítávání dávek. Příspěvek pro nezprostředkované pěstouny se počítá ze základu ŽM a u skupiny zprostředkovaných pěstounů se odměna počítá z MM. Respondenti jako nespravedlivé považují to, že základ minimální mzdy reaguje na stav tržní ekonomiky a dochází k častému zvyšování minimální mzdy. Na druhou stranu výše životního minima se tak

často nemění.

„Navázání u toho pěstouna prarodiče na to životní minimum je taky hodně diskriminační, Životní minimum se zvyšuje potřeba jednou za pět let, kdežto minimální mzda se zvyšuje každý rok minimálně o 1000 korun. Tudiž zprostředkovaný pěstoun má zajištěno, že každý rok se mu to bude zvedat minimálně o nějakou částku, kdežto pěstoun prarodič ne. Tohle je veliká lumpárna.“ (PT)

Respondenti jako nespravedlivé hodnotí to, že se pro zprostředkované pěstouny zvyšuje výše pobíraného příspěvku již od I. stupně postižení u dítěte v péči. Příspěvek při pěstounské péči má v péči o dítě s prvním stupněm postižení vypočítaný příspěvek stejný jako když je pečováno o dítě bez zdravotního postižení.

Respondenti prarodiče kritizují tvůrce zákona za uplatňování vyživovací povinnosti u příbuzenských pěstounů prarodičů. Subsidiární vyživovací povinnost u zprostředkovaných pěstounů prarodičů respondenti vnímají jako nespravedlnost. Respondentky považují za nespravedlivý rozdíl toho, že vyživovací povinnost je uplatňována u prarodičů pěstounů ale u prarodičů dětí, které jsou v ústavech subsidiární vyživovací povinnost uplatňována není.

6.3.4 Pocit naštvání

Z analýzy rozhovorů vyplývá, že všichni respondenti pocítují v důsledku legislativních změn pocit naštvání. Respondenti naštvání zmiňují z různých důvodů, samotný pocit je ale u respondentů jednotný.

Respondenti pocítují naštvání z odůvodnění snížené výše pobíraného příspěvku. Respondenti se cítí velice dotčeni obviňováním z toho, že systém pěstounství využívají. Respondenti zmiňují, že by za to neměli být sankciováni. Zastávají názor, že samostatný systém by měl zaručit, že dítě nebude umístováno do rodin, kde by bylo systému využíváno. Zároveň zmiňují dlouhý proces kontroly, kterým prošli a říkají, že není možné, aby systém zneužívali, protože byli prověřeni.

Respondenti prarodiče se shodují v tom, že mají pocit, že si o nich veřejnost myslí, že by měli pobírat nejnižší sazbu příspěvku, protože selhali ve výchově vlastních dětí. Mají pocit, že jejich péče není vnímaná jako pomoc státu, ale jako povinnost napravení vlastních chyb. Respondenti se proti tomuto vymezují a vyvrací ho.

7 OMEZENÍ UMISŤOVÁNÍ DĚTÍ DO TŘÍ LET DO ÚSTAVNÍ PÉČE

Pěstouni se v rozhovorech vyjadřují k části znění zákona o sociálně-právní ochraně dětí, která se přímo netýká příbuzenské pěstounské péče, vychází ale ze zkoumané novely. Zjištění považuji za velice zajímavé, proto jsem se rozhodla zahrnout jej do mé práce.

Jedním z hlavních cílů novely zákona je omezení umisťování dětí do tří let do ústavní péče. V novele je nově stanovena věková hranice tří let. Děti do tohoto věku by nově od 1. 1. 2025 neměly být umisťovány do kojeneckých ústavů (MPSV, nedatováno). Pěstounská péče je podle tvůrců zákona jedním z hlavních kroků, jak umožnit uzavření kojeneckých ústavů. Podle výzkumné zprávy nadace Lumos (2020) je možné snížit umisťování nejmladších do kojeneckých ústavů posílením systému pěstounské péče, primárně posílením systému přechodné pěstounské péče.

7.1 Interpretace názorových postojů příbuzenských pěstounů

Při analýze rozhovorů jsem narazila na společné téma, ke kterému se vyjádřili všichni respondenti, a to zrušení kojeneckých ústavů na základě zákona. Rozhodla jsem se ve své práci zahrnout pohled respondentů na tuto problematiku, protože mi zjištění plynoucí z rozhovorů přišla velice zajímavá. Respondenti nevěří, že se kojenecké ústavy podaří uzavřít a shodují se v argumentech, který pro tuto domněnku zmiňují.

Z analyzovaných rozhovorů vyplynulo, že pěstouni nevěří, že se do roku 2025 podaří kojenecké ústavy uzavřít. V analýze jsem našla tři kódy, které shrnují stejné odpovědi. První kód je nedostatečný počet přechodných pěstounů a malý zájem o dlouhodobé pěstounství, druhý kód je nefungující systém náhradní rodinné péče a třetí kód je myšlenka, že v systému jsou děti, které jsou v systému náhradní rodinné péče neumístitelné.

První zmiňovaný důvod je nízký počet přechodných pěstounů a zájemců o dlouhodobé pěstounství. V rozhovorech tento argument použili všichni respondenti.

O nízkém počtu přechodných pěstounů hovoří pěstounka sestra Natálie, která je zároveň pracovnice doprovodné organizace. Jako zaměstnanec doprovodné organizace ve Zlínském kraji pořádá prezentace o pěstounství. Snaží se o této možnosti náhradní rodinné

péče informovat a motivovat nové lidi, aby se stali pěstouny. Z jejich zkušeností usuzuje, že konkrétně pro její kraj nebude zavření ústavů možné. *„Prostě přechodňáků není tolik ani dlouhodobých pěstounů není tolik, jako já si osobně myslím, že se to nestihne, a to to pořád prezentujeme. Pořád sdílíme, pořád prostě jako děláme nějaké debaty na téma pěstounství a furt to jako otvíráme, ale prostě fakt třeba tady, protože tu převážně jako je ještě mentalita horníků, to moc nejde podle představ.“*

Idea zrušení kojeneckých ústavů se respondentům líbí. Z analyzovaných rozhovorů vychází, že si pěstouni myslí si, že by všechny děti z ústavů měly jít do rodin. V kontrastu s tímto přesvědčením, ale zmiňují, že považují aktuální systém náhradní rodinné péče za nefungující. Respondenti systém považují za nepřipravený. Myslí si, že na zrušení ústavní péče není připraven. *„Jako určitě je to jako dobrý, že by ty ústavy nebyly a děcka šly do rodin, ale taky by musel být fungující ten systém.“*

Myšlenka toho, že jsou v systému děti, které budou obtížně umístitelné se v rozhovorech také opakovala velice často. *„Tomu já prostě nějak nevěřím, protože prostě je spousta dětí, co se nikdy nikam do té rodiny nedostanou.“* (RB) Respondenti poukazují na to, že jsou v systému děti, o které kvůli předsudkům veřejnosti nebudou mít zájemci o dlouhodobé pěstounství zájem.

Domnívám se, že by bylo zajímavé konkrétněji analyzovat novelizaci zákona se zaměřením právě na tuto úpravu. Myslím si, že respondenti přicházejí s názory, kterým by měly státní organizace věnovat pozornost. Rok 2025 není daleko. Analýza toho, zdali je plánované neumisťování nejmladších dětí do ústavních zařízení proveditelné by mohlo předejít nepříjemnostem, o kterých respondenti hovoří.

8 DISKUSE

8.1 Propojení výsledků se stavem poznání

Výzkum Nadace Sirius (2021), který zkoumal potřeby příbuzenských pěstounů identifikoval, že příbuzenští pěstouni pociťují obavy z budoucnosti. K podobným závěrům jsem dospěla i v rámci mého výzkumu. Respondenti, se kterými jsem hovořila, uváděli, že pociťují silné obavy z budoucnosti. Obavy z budoucnosti vycházejí z obav o vlastních kompetencích při výchově dětí s rostoucím věkem a zhoršujícím se zdravotním stavem. Potřebu dobrého zdravotního stavu pro poskytování kvalitní péče dětem zmiňuje ve svém výzkumu potřeb příbuzenských pěstounů i Van Holen a kol. (2017). Mimo toto společné zjištění respondenti zmiňovali obavy z nízké budoucí výměry důchodu a následného strachu z finančního zajištění v důchodovém věku. Výzkum Nadace Sirius přichází se zjištěním, že jednou z hlavních identifikovaných potřeb příbuzenských pěstounů je finanční podpora od státu. Z výsledků výzkumů vychází, že by si velká část příbuzenských pěstounů bez finanční podpory státu nemohla dovolit o dítě pečovat. Ve svém výzkumu přímo nezkoumám to, zdali jsou pěstouni na dávkách závislí. Z analýzy toho, jak tíživě respondenti prožívají snížení pobíraných dávek a jak se vyjadřují o strachu z budoucnosti usuzuji, že se ve svých závěrech shodují i s tímto zjištěním. Již po dvou letech od zavedení příspěvku respondenti reflektují, že si nemohou dovolit poskytovat péči v míře, jakou si představují a popisují obavy z budoucí finanční tísně.

Potřeby příbuzenských pěstounů babiček zkoumá také výzkum Van Holena a kol. (2017). Výzkum zmiňuje potřebu materiálního zajištění a finanční stabilitu. S tímto závěrem se ve výpovědích shodují i respondenti výzkumu mé práce. Finanční podpora je pro respondenty potřebou pro zajištění kvalitní péče o děti. Respondenti reflektují, že finanční pokles způsobený legislativní změnou způsobil, že tyto potřeby nyní nejsou naplňovány tak jak by si respondenti přáli.

Z výsledků práce vychází, že změna nejvíce negativně postihla pěstouny staršího věku, kteří nemají partnera a bydlí v místě bydliště s nízkým počtem obyvatel. Fučík (2019) se ve svém výzkumu zabývá příbuzenskými pěstouny žijícími v sociálně vyloučených lokalitách. Fučík zmiňuje mýtus využívání pěstounských dávek. U skupiny příbuzenských pěstounů dochází k poklesu společenské solidarity na základě morálních

a ekonomických hodnot, které veřejnost příbuzenským pěstounům přisuzuje. (Fučík, 2019) Fučík (2019) popisuje, jak tento stigmatizující pohled veřejnosti stěžuje pěstounům život. Stejně závěry vychází i z výpovědí mých respondentů. Respondenti reflektují pocit, že na ně veřejnost nahlíží kriticky. Zmiňují, že jejich péče není vnímána jako pomoc státu ale jako napravení chyb, kterých se dopustili ve výchově vlastních dětí. Závěry práce se shodují s tím, že tento pohled veřejnosti stěžuje respondentům každodenní život a vykonávání péče. Fučík dále zmiňuje, že se tvůrci politik často rozhodují na základě ideologických představ, které mohou v určitých příkladech vyústit v diskriminaci. Z mého výzkumu mohu usoudit, že dotazovaní respondenti novelizaci zákona vnímají jako formu nespravedlnosti a diskriminace. Fučík (2019) jako problematický označuje nejasný legislativní a sociální status příbuzenských pěstounů. Fučíkův výzkum byl provedený v roce 2019, před právním rozdělením pěstounské péče. I přes to, že pro příbuzenské pěstouni nyní již existuje právně jasně definovaný status, se zmiňované identifikované problémy shodují s tím, co popisují respondenti mého výzkumu.

8.2 Diskuse výsledků v kontextu teoretických východisek

Cílovou skupinu příbuzenských pěstounů bych podle teorie sociální konstrukce a politické moci zařadila do skupiny Potřebných. Charakteristiky Potřebných odpovídají analyzovaným výpovědím respondentů. Skupina příbuzenských pěstounů disponuje nízkou politickou mocí, ale její sociální konstrukce je spíše pozitivní. (Nekola, 2020) Sociální konstrukce může být podle Nekoly (2020) ovlivněna stereotypními představami. Z mého výzkumu vychází, že respondenti pociťují vliv stereotypních představ o příbuzenských pěstounech. V tomto kontextu zmiňují, že ve společnosti existuje představa, že by se prarodiče pěstouni měli starat o své vnoučata bez velké finanční podpory státu, protože selhali ve výchově vlastních dětí. Tato představa je u prarodičů reflektována právním zahrnutím subsidiární povinnosti ve výpočtu Příspěvků při pěstounské péči.

Pro skupinu Potřebných podle Nekoly (2020) platí, že je veřejná politika často podfinancovaná. Důsledkem podfinancování může být nevíra v politický systém a nechť pro účast na politickém dění. Z analyzovaných rozhovorů pro skupinu respondentů platí to, že podporu státu vnímají jako nedostatečně vysokou, podfinancovanou. V rozhovorech jsem také identifikovala kategorii pocitu méněcennosti, ve které je zahrnut pocit křivdy, která pramení v nevíře respondentů ve stát.

V práci se zabývám emocemi vyvolanými legislativní změnou. Emoce hrají podle Peterse roli v hodnocení politiky. (Peters in Maor 2016) Pro skupinu respondentů platí, že identifikované negativní emoce jako strach, naštvání, pocit méněcennosti a pocit nespravedlnosti souvisí s tím, že rizika u zavedené politiky jsou hodnoceny jako vysoké a přínosy naopak respondenti hodnotí jako nízké.

Policy design podle Nekoly (2020) vysílá pro cílovou skupiny politiky signál o tom, jak na cílovou skupinu pohlížejí tvůrci politiky. Tomuto teoretickému konceptu se věnuje kapitola v empirické části Pocit méněcennosti. Respondenti se shodují v pocitu, že je stát a tvůrci politiky považují za spodinu v systému pěstounské péče.

8.3 Reflexe výsledků a možné navázání na další výzkumné práce

Věřím, že jsem v práci dosáhla cíle analýzy zákona a identifikace důsledků novely zákona pro realizaci příbuzenské péče. Myslím si, že se mi v práci podařilo odpovědět na výzkumné otázky. Dílčí výzkumné otázky druhého cíle práce se v procesu analýzy dat projevily jako provázané. Emocionální vnímání zákona a situace prožívané v důsledku legislativní změny spolu souvisejí, respondenti je reflektovali jako provázané. V průběhu analýzy rozhovorů mi tato souvislost pomohla k podrobnému pochopení toho, jak respondenti novelizaci interpretují.

Hlavní názor, který sdílejí všichni respondenti je rovnocenné vnímání zprostředkované a nezprostředkované pěstounské péče. Rozdělení respondenti považují za nespravedlivé a neopodstatněné. Respondenti nechápou důvody legislativního rozdělení a nevidí mezi dvěma typy péče žádný rozdíl. Ve výpovědích respondentů jsem identifikovala několik emocí, které respondenti v důsledku legislativních změn prožili, pocit nedocnění ze strany státu, strach z budoucnosti a pocit nespravedlnosti a naštvání. Z analýzy vychází, že na finanční zabezpečení může mít vliv věk respondentů, rodinný stav a místo bydliště. Pokles financí v domácnostech je pocíťován v důsledku snížení pravidelné výše měsíčního příspěvku a také v důsledku nemožnosti žádat si o vrácení peněz daňovým přiznáním. Respondenti za nejtěživější situace, způsobené legislativní změnou, považují okolnosti způsobené tím, že si musí nově sami řešit sociální, zdravotní a důchodové pojištění.

Jak jsem již popisovala v kapitole limity práce, práce přináší pohled na změnu

pouze od příbuzenských pěstounů. Pro komplexnější analýzu dopadů změny zákona by bylo dle mého názoru zajímavé zjistit, jak legislativní změnu prožívají i jiní aktéři zapojení do systému pěstounské péče. Domnívám se, že by bylo přínosné provést výzkum zkoumající pohled na změnu očima zprostředkovaných pěstounů, tvůrci politiky a také zjistit, jak novelizaci vnímají zaměstnanci OSPOD. Komplexnější analýza zákona by mohla poskytnout kritické zhodnocení změny zákona a mohla by být podkladem k dalším modifikacím politiky. Práce dle mého otevírá problematiku nastavení systému pěstounské péče, na kterou by bylo možné navázat mnohými výzkumy.

ZÁVĚR

Bakalářská práce se zabývala důsledky novelizace zákona 359/1999 Sb. pro realizaci příbuzenské pěstounské péče. Cílem práce bylo analyzovat změnu zákona ve vztahu k příbuzenské pěstounské péči. Druhým cílem práce bylo na základě hloubkových rozhovorů zjistit, jak příbuzenští pěstouni prožívají a interpretují aktuální legislativní nastavení politiky příbuzenské pěstounské péče. Pro naplnění cílů bylo provedeno šest rozhovorů s nezprostředkovanými příbuzenskými pěstouny.

První výzkumný cíl je obsažen v kapitole Kontext. Kapitola se věnuje deskripci systému náhradní rodinné péče v ČR. V kapitole je popsán legislativní rámec pěstounství před změnou a následně i po změně. Zkoumanou oblastí novelizace je rozdělení pěstounské péče na zprostředkovanou a nezprostředkovanou. V kapitole je popsána nová podoba Příspěvků při pěstounské péči a nová podoba Odměny pěstouna.

Z analýzy rozhovorů vychází odpovědi na výzkumné otázky druhého cíle. Výzkumná otázka spadající pod tento cíl se ptala na to, jak příbuzenští pěstouni vnímají a interpretují legislativní změnu. Výzkum ukazuje, že příbuzenští pěstouni nesouhlasí s novým rozdělením pěstounské péče na zprostředkované a nezprostředkované pěstouny. Nejčastěji zmiňovaným důvodem nesouhlasu s rozdělením jsou stejná práva i povinnosti všech dlouhodobých pěstounů. Z výzkumu vyplývá, že jsou legislativní změny respondenty interpretovány jako nespravedlivé. Další výzkumná otázka se ptala na to, jaké situace způsobila legislativní změna skupině příbuzenských pěstounů. Legislativní změna způsobila v životě příbuzenských pěstounů nepříjemnosti způsobené novou podobou sociální dávky Příspěvků při pěstounské péči. Příspěvek již není považován jako příjem ze závislé pracovní činnosti, ale je považován za sociální dávku. Tento rozdíl způsobil respondentům nepříjemné situace při nutnosti řešení sociálního, zdravotního a důchodového pojištění. Z výzkumu dále vyplývá, že změna způsobila konflikt v pěstounské komunitě. Ukázalo se, že dříve bezkonfliktní skupina nyní po změně cítí v komunitě pěstounů spor. Konfliktní nálada je popisována na místech, kde se setkávají zprostředkovaní a nezprostředkovaní pěstouni, v online prostoru a také na povinných školeních. Poslední výzkumná otázka se ptá na emoce, které prožívají pěstouni v důsledku nové legislativní podoby zákona. V rozhovorech byly v důsledku legislativní změny identifikovány emoce strachu pocitu méněcennosti, strach z budoucnosti, pocit

nespravedlnosti a pocit naštvání. Předložená zjištění mohou být podnětem pro další modifikaci politiky pěstounské péče. Zjištění podávají informace o nespokojenosti zprostředkovaných pěstounů s podobou pěstounské politiky v ČR.

SUMMARY

The bachelor thesis dealt with the consequences of the amendment of Act 359/1999 Coll. for the implementation of kinship foster care. The thesis aimed to analyse the change in the law in relation to kinship foster care. The second aim of the thesis was to find out, based on in-depth interviews, how kinship foster carers experience and interpret the current legislative setting of kinship foster care policy. To meet the objectives, six interviews were conducted with non-mediated kinship foster carers.

The first research objective is contained in the Context chapter. The chapter is devoted to the description of the foster care system in the Czech Republic. The chapter describes the legislative framework of foster care before and after the change. The area of the amendment examined is the division of foster care into mediated and unmediated care. The chapter describes the new form of the Foster Care Allowance and the new form of the Foster Carer's Fee.

The analysis of the interviews provides the answers to the research questions of the second objective. The research question falling under this objective asked how kinship foster carers perceived and interpreted the legislative change. The research shows that kinship foster carers do not agree with the new division of foster care into mediated and non-mediated foster care. The most frequently cited reasons for disagreeing with the split are the equal rights and responsibilities of all long-term foster carers. The research shows that the legislative changes are interpreted by respondents as unfair. The next research question asked about the situation that the legislative change has caused for the group of kinship foster carers. The legislative change has caused inconvenience in the lives of kinship foster carers due to the new form of welfare benefit, Foster Care Allowance. The allowance is no longer regarded as income from employment but is considered a social benefit. This difference has caused respondents inconvenience when having to deal with social security, health and pension insurance. The research also shows that the change has caused conflict in the foster care community. It showed that a previously conflict-free group felt conflict in the foster community after the change. Conflict is described in places where mediated and non-mediated foster carers meet, in the online space and also at mandatory training sessions. The final research question asks about the emotions experienced by foster carers as a result of the new legislation. The interviews identified emotions of fear of feeling of inferiority, fear of the future, feeling unfair and feeling

angry as a result of the legislative change. The findings presented may provide an impetus for further modification of foster care policy. The findings provide information about the dissatisfaction of the mediated foster carers with the form of foster care policy in the country.

SEZNAM POUŽITÉ LITERATURY

- BUBLEOVÁ, Věduna, Alena VÁVROVÁ, Filip VYSKOČIL a Pavla POKORNÁ, 2014. Průvodce náhradní rodinnou péčí. ADOPCE.COM [online]. [cit. 2023-05-01]. Dostupné z: <https://www.adopce.com/wp-content/uploads/pruvodce-nahradni-rodinnou-peci-2014.pdf>
- BRAUN, Virginia; CLARKE, Victoria. Thematic analysis. American Psychological Association, 2012.
- COLEBATCH, H. K., 2005. Úvod do policy. Brno: Barrister & Principal. Studium (Barrister & Principal). ISBN 80-86598-79-9.
- DURNOVÁ, Anna P a Eva M HEJZLAROVÁ, 2018. Framing policy designs through contradictory emotions: The case of Czech single mothers. Public policy and administration [online]. London, England: SAGE Publications, 33(4), 409-427 [cit. 2023-05-01]. ISSN 0952-0767. Dostupné z: doi:10.1177/0952076717709524
- DURNOVÁ, Anna, 2018. Understanding Emotions in Policy Studies through Foucault and Deleuze. Politics and governance [online]. Lisbon: Cogitatio Press, 6(4), 95-102 [cit. 2023-05-01]. ISSN 2183-2463. Dostupné z: doi:10.17645/pag.v6i4.1528
- FISCHER, Frank, Douglas TORGERSON, Anna DURNOVÁ a Michael ORSINI, 2015. Lost in translation: expressing emotions in policy deliberation. Handbook of Critical Policy Studies [online]. United Kingdom: Edward Elgar Publishing, 222-238 [cit. 2023-05-01]. ISBN 1783472340. Dostupné z: doi:10.4337/9781783472352.00019
- FUČÍK, Petr a Katerina Sidiropulu JANKŮ, 2019. Paradoxy a výzvy náhradní rodinné péče vykonávané příbuznými v sociálně vyloučené lokalitě. Sociální práce [online]. 2019(3), 44-61 [cit. 2023-05-01]. Dostupné z: <https://socialniprace.cz/wp-content/uploads/2022/02/SP3-2019-web.pdf>
- HOWLETT, Michael a Ishani MUKHERJEE, 2014. Policy Design and Non-Design: Towards a Spectrum of Policy Formulation Types. Politics and Governance [online]. 2(2), 57-71 [cit. 2023-05-01]. ISSN 2183-2463. Dostupné z: doi:10.17645/pag.v2i2.149
- LIPOVÁ, Dana, Anna KRBCOVÁ a Kamila TOMANOVÁ. 2019, Pěstounské rodiny v České republice Základní charakteristiky pěstounů a dětí v pěstounské péči Červen 2019 [online]. In: [cit. 2022-06-25]. ISBN Asociace Dítě a Rodina, z.s. ISSN Nadace Sirius.
- LUMOS, 2020. Bývalé kojenecké ústavy v roce 2020: Výzkumná zpráva. [online]. Dostupné z: https://lumos.contentfiles.net/media/assets/file/kojeneckeustavy2020lumos_op.pdf?
- MATYÁŠKOVÁ, 2022. Vymezení pěstounské péče od 1.1.2022, Šance dětem [online], 2022. [cit. 2022-06-25]. Dostupné z: <https://sancedetem.cz/vymezeni-pestounske-pecce-od-1-1-2022>
- MAOR, Moshe, 2016. Emotion-driven negative policy bubbles. Policy sciences [online]. New York: Springer US, 49(2), 191-210 [cit. 2023-05-01]. ISSN 0032-2687. Dostupné z: doi:10.1007/s11077-015-9228-7
- MPSV, nedatováno. Legislativa a systém sociálně-právní ochrany [WWW Document]. URL <https://www.mpsv.cz/legislativa-a-system-socialne-pravni->

- [ochrany](#) [cit. 2023-05-01].
- MPSV, nedatováno. Novela ZSPOD – úplné znění a přehled změn [online]. Dostupné z: <https://www.mpsv.cz/web/cz/novela-zspod-uplne-zneni-a-prehled-zmen> [cit. 2023-05-01].
 - MPSV, 2023. Dávky pěstounské péče a zaopatřovací příspěvky pro mladé dospělé [WWW Document]. URL <https://www.mpsv.cz/web/cz/davky-pestounske-pece-a-zaopatrovaci-prispevky-pro-mlade-dospele> [cit. 2023-05-01].
 - MPSV. Roční výkaz o výkonu sociálně právní ochrany dětí [online]. 2017 [cit. 2023-05-01].
 - MPSV, 2023. Formy náhradní rodinné péče [WWW Document]. URL <https://www.mpsv.cz/formy-nahradni-rodinne-pece> [cit. 2023-05-01].
 - MPSV, 2023. Minimální mzda [WWW Document]. URL <https://www.mpsv.cz/minimalni-mzda> [cit. 2023-05-01].
 - NADACE SIRIUS, 2021. Závěrečná zpráva – Pěstounská péče příbuzných / Analýza potřeb [online]. In: [cit. 2023-05-01].
 - NEKOLA, Martin, Eva M. HEJZLAROVÁ a Jan KOHOUTEK, 2020. Česká veřejná politika optikou teorie sociální konstrukce cílových populací. Praha: Univerzita Karlova, nakladatelství Karolinum. ISBN 978-80-246-4557-5.
 - NOVOTNÁ, Hedvika, Ondřej ŠPAČEK a Magdaléna ŠTOVÍČKOVÁ, ed., 2019. Metody výzkumu ve společenských vědách. Praha: FHS UK. ISBN 978-80-7571-025-3.
 - NOVOTNÁ, Věra, [2016]. Zákon o sociálně-právní ochraně dětí s komentářem. 2., aktualizované vydání. Olomouc: ANAG. Právo (ANAG). ISBN 978-80-7554-022-5.
 - PAPAITSOU, Vana, 2020. Sociology of emotions. Dialogues in Clinical Neuroscience & Mental Health (Online) [online]. InterOPTICS, 3(3), 191-196 [cit. 2023-05-01]. Dostupné z: doi:10.26386/obrela.v3i3.163
 - REICHEL, Jiří, 2009. Kapitoly metodologie sociálních výzkumů. Praha: Grada. Sociologie (Grada). ISBN 978-80-247-3006-6.
 - ŠVAŘÍČEK, Roman a Klára ŠEĐOVÁ, 2007. Kvalitativní výzkum v pedagogických vědách. Praha: Portál. ISBN 978-80-7367-313-0.
 - ÚŘAD PRÁCE, 2023. Dávky pěstounské péče a zaopatřovací příspěvky [WWW Document]. URL <https://www.uradprace.cz/davky-pestounske-pece-a-zaopatrovaci-prispevky1> [cit. 2023-05-01].
 - ÚŘAD PRÁCE, 2022. Odměna pěstouna (od 1. 1. 2022) [WWW Document]. URL <https://www.uradprace.cz/odmena-pestouna> [cit. 2023-05-01].
 - ÚŘAD PRÁCE, 2022. Životní a existenční minimum [WWW Document]. URL <https://www.uradprace.cz/zivotni-a-existencni-minimum> [cit. 2023-05-01].
 - VAN HOLEN, Frank, Julie VAN LOOCK, Laurence BELENGER a Johan VANDERFAEILLIE, 2017. Concept mapping the needs of grandmothers who take care of their grandchildren in formal foster care in Flanders. Children and youth services review [online]. Oxford: Elsevier, 83, 159-167 [cit. 2023-05-01]. ISSN 0190-7409. Dostupné z: doi:10.1016/j.childyouth.2017.11.004
 - VEŘEJNÝ OCHRÁNCE PRÁV, 2022. Přípomínky veřejného ochránce práv, Příloha č. j. KVOP-27954/2022/. URL https://www.ochrance.cz/uploads-import/ESO/pr_ALBSCDWE7CD7.pdf [cit. 2023-05-01].
 - VLÁDA ČR, 2014. Odměna pěstouna - gov.cz [WWW Document]. URL <https://portal.gov.cz/sluzby-vs/odmena-pestouna-S6132> [cit. 2023-05-01].

- VLÁDA ČR, 2020. Vládní návrh zákona, kterým se mění zákon č. 359/1999 Sb., o sociálně právní ochraně dětí, ve znění pozdějších předpisů, a další související zákony včetně důvodové zprávy. Sněmovní tisk 911/0. Dostupné online: <https://www.psp.cz/sqw/historie.sqw?o=8&t=911>
- Zákon č. 363/2021 Sb., kterým se mění zákon č.359/1999 Sb., o sociálně-právní ochraně dětí, ve znění pozdějších předpisů, a další související zákony. Dostupné online: <https://www.zakonyprolidi.cz/>. [cit. 2023-04-23].
- Zákon č. 89/2012 Sb., občanský zákoník, ve znění pozdějších předpisů. Dostupné online: <https://www.zakonyprolidi.cz/> [cit. 2023-04-01].

TEZE BAKALÁŘSKÉ PRÁCE

PŘEDPOKLÁDANÝ NÁZEV BAKALÁŘSKÉ PRÁCE:

DŮSLEDKY LEGISLATIVNÍCH ZMĚN Z ROKU 2022 PRO REALIZACI PŘÍBUZENSKÉ PĚSTOUNSKÉ PÉČE

ŘEŠITEL: Denisa Kučerová

KONZULTANT: MUDr. Mgr. Jolana Kopsa Těšinová, Ph.D.

1. Vymezení předmětu zkoumání a strukturace výzkumného tématu

Ve své bakalářské práci se zabývám problematikou nezprostředkovaných, příbuzenských pěstounů v České Republice. Zaměřuji se na dopady novely zákona č. 359/1999 Sb., o sociálně-právní ochraně dětí. Zaměřuji se na situaci na poli příbuzenské pěstounské péče po zavedení novely, která je platná od 1.1.2022. Novela výrazně ovlivňuje život pěstounů. Nejvíce zasáhne skupinu příbuzenských pěstounů, právě proto jsem tuto skupinu vybrala za svou cílovou skupinu. Domnívám se, že má specifická skupina se po zavedení novely bude potýkat s mnohými obtížemi, které se ve své práci pokusím zmapovat. V posledních letech prošel zákon o sociálně-právní ochraně dětí mnohými změnami. Pokusím se o komplexní zachycení důsledků těchto změn, pro skupinu příbuzenských pěstounů. Jde o analýzu zavedené novely. Pro analýzu implementace nové novely použiji teoretická východiska analýzy policy designů.

Ve své bakalářské práci se zajímám se o důvody, proč byla novela schválena, kdo o novelu usiloval, jak byla implementována, a jak ovlivňuje vybranou cílovou skupinu. Ve své práci se pokusím najít odpověď, zdali se účinností novely naplnily očekávání tvůrců politiky. Hlavním cílem mé práce je zjistit, jestli novela pěstounům pomáhá, nebo naopak přitěžuje.

Pěstounskou péči v České republice upravují zákon o sociálně právní ochraně dětí a nový občanský zákoník (zákonem 89/2012, § 958-970). Pěstounská péče je v legislativě dělena na hlavní dvě formy. V České republice rozlišujeme pěstounskou péči na přechodnou dobu a dlouhodobou pěstounskou péči. (Nadace Sirius 2019, 3)

Pěstounská péče na přechodnou dobu je krátkodobá péče o dítě. Jedná se o dočasné opatření. Pěstounská péče na přechodnou dobu trvá maximálně jeden rok. Hlavním účelem této formy pěstounské péče je poskytnutí biologickým rodičům čas, aby bylo možné vrátit dítě do jeho biologické rodiny. Druhým účelem je zajištění přechodné péče, mezitím co se pro dítě hledá jiná náhradní rodina.(Sirius 2019,3) Díky rozvoji této formy pěstounské péče děti nemusí být na přechodné krizové období umístěny do ústavních kolektivních zařízení. Podle statistik MPSV z roku 2017 v České republice vykonává pěstounskou péči na přechodnou dobu 900 osob. Z celé skupiny pěstounů se jedná pouze o 7% pěstounů vykonávajících péči na přechodnou dobu. (Nadace Sirius 2019, 3)

Dlouhodobá pěstounská péče je nejpočetnější forma pěstounské péče. Dlouhodobá pěstounská péče se dále dělí na dlouhodobou pěstounskou péči zprostředkovanou a dlouhodobou pěstounskou péči nezprostředkovanou. Dlouhodobá pěstounská péče zprostředkovaná je hlavním dlouhodobým řešením pro děti, kde není možné navrácení do biologické rodiny. Tato forma pěstounské péče je zprostředkována úřady. Zájemci o vykonávání dlouhodobé péče prochází právně definovaným procesem zprostředkováním pěstounské péče. Dlouhodobá pěstounská péče často trvá do dovršení plnoletosti dítěte. (Nadace Sirius 2019, 3)

Nezprostředkovaná dlouhodobá pěstounská péče není zprostředkována úřady, či jinými relevantními orgány. Nejčastěji je vykonávána osobou dítěti příbuznou. Jedná se o nejpočetnější skupinu pěstounů. Podle údajů z Ročního výkazu o výkonu sociálně – právní ochrany dětí za rok 2017 je v České republice 8343 příbuzenských pěstounů. Podskupina příbuzenských pěstounů je z celé skupiny pěstounů nejpočetnější. Příbuzenští pěstouni tvoří 68% systému pěstounské péče (MPSV 2017). Tato nejpočetnější skupina je také nazývána příbuzenská pěstounská péče, protože se nejčastěji jedná o osoby, které jsou s dítětem příbuzní.(Nadace Sirius 2019, 3) Tato skupina je cílová skupina vybraná pro mojí bakalářskou práci.

Hlavním tématem mé práce je změna Zákona o sociálně právní ochraně dětí, které přináší změny v oblasti pěstounské péče. Hlavní změnou je nové právní rozdělení pěstounské péče na pěstounskou péči zprostředkovanou a nezprostředkovanou. Legislativní rozdělení přináší řadu změn, které výrazně souvisí se změnou dávek pro pěstouny. Zprostředkování pěstouni nově nepobírají odměnu pěstouna, pobírají příspěvek při pěstounské péči. Tato

změna přinese snížení dávek pro pěstouny. Zatímco výše odměny pěstouna se vypočítává od minimální mzdy, příspěvek při pěstounské péči se vypočítává z životního minima. Příspěvek při pěstounské péči je nově sociální dávka, ze které se započítává důchod a neodvádí se z něj poplatek za zdravotní a sociální pojištění. (Šance dětem 2022)

2. Teoretická východiska

The policy universe and subsystems (Howlett a Ramesh)

Policy universe můžeme chápat jako všezahrnující systém všech možných aktérů. The policy universe zahrnuje mezinárodní aktéry, státní aktéry, aktéry sociální, instituce které přímo ovlivňují, nebo nepřímo ovlivňují určitou oblast politiky. The policy universe je seskupení společenských a státních aktérů. Zachycuje se zde interakce mezi těmito aktéry. Policy universe je znázorněno grafem, uvnitř tohoto vesmíru jsou politické subsystemy. Do politických subsystemů patří stát, mezinárodní organizace a společnosti. Mezi těmito aktéry je veden diskurz. V samotném jádru se nachází politická síť. Společný svět politických aktérů (the policy universe) tvoří epistemické nebo diskurzivní společenství. Patří sem skupina vládních regulátorů, tvůrců rozhodnutí a dalších. V policy universe se nachází aktéři, kteří skutečně tvoří vládní politiku. Tito aktéři mezi sebou tvoří politickou síť. (Howlett 47)

Fázový model procesu tvorby veřejných politik (Colebatch)

Autorem Fázového modelu procesu tvorby veřejných politik je Hal K. Colebatch. Fázový model umožňuje analyzovat veřejnou politiku jako proces. Vnímání veřejné politiky jako probíhající proces umožňuje efektivněji zkoumat jednotlivé části veřejné politiky. Efektivnější zkoumání souvisí s možností jednotlivé fáze popsat odděleně, podrobněji a srozumitelněji. Pro tento účel slouží fázový model procesu tvorby veřejných politik. Colebatch proces dělí na 4 fáze. První fáze se nazývá identifikace problémů. S identifikací problému souvisí to, že političtí aktéři uznají, že je problém problémem. V této fázi dochází k identifikaci a uznání sociálního problému. V druhé fázi se rozhoduje o průběhu jednání, aktéři zde vykonávají rozhodnutí ve veřejné politice. Ve třetí fázi se implementují rozhodnutí z předešlé fáze. V čtvrté fázi dochází k evaluaci implementovaného opatření. Dochází k celkovému vyhodnocení výsledků. Na evaluaci následně navazují možné

dotazy k politice. Po proběhlé evaluaci může proběhnout nové politické rozhodnutí dochází k poslední fázi, modifikaci politiky. V této fázi je-li třeba je daná politika je na základě výsledků vyhodnocení doplněna. Modifikace politiky může dále navazovat znovu na první fázi Colebatchovo modelu, proto je tento model pojmenován cyklický. (Colebatch 2005, 24)

3. Cíle práce

Ve své bakalářské práci se pokusím o zmapování situace příbuzenských pěstounů po legislativních změnách novely zákona č. 359/1999 Sb., o sociálně-právní ochraně dětí. Cílem mé práce je poskytnout čtenáři základní vhled do celé problematiky pěstounské péče, pojmenovat úskalí a rizika, které nová současná legislativní změna přináší. Cílem mé bakalářské práce je zjistit jak novelu vnímají příbuzenští pěstouni a jaké dopady novela přináší pro příbuzenské pěstouny.

4. Výzkumné otázky a hypotézy

Hlavní výzkumná otázka:

Jaké dopady má legislativní změna na cílovou skupinu příbuzenských pěstounů? Jak příbuzenští pěstouni vnímají současné změny systému příbuzenské péče?

Dílčí výzkumné otázky:

Co v praxi znamená novelizace zákona pro příbuzenského pěstouna?

Jak vnímají příbuzenští pěstouni novelizaci?

Co je největší problém v současných legislativních změnách sociálního systému?

Jak probíhá novelizace?

Jaké změny přináší novelizace do života pěstounů?

5. Metody a prameny

Ke zkoumání důsledků legislativních změn z roku 2022 pro realizaci příbuzenské péče využiji kvalitativní přístup. Kvalitativní metodologie vychází z metody indukce. Induktivní povaha kvalitativní metodologie znamená, že na základě sebraných dat vytváří obecné soudy o věcech, které jsou zkoumané. Pomocí indukce můžeme vytvářet obecné zákony. Kvalitativní přístup mi umožní přímo nahlédnout na důsledky legislativních změn a umožní mi do problematiky podrobně vhlédnout. Hlavním cílem kvalitativního šetření je podrobné porozumění a důkladné pochopení zkoumané problematiky. (Švaříček a Šed'ová 2007, 6)

Designem mého výzkumu budou hloubkové polostrukturované rozhovory. Švaříček definuje hloubkový rozhovor jako nestandardizované dotazování s připravenou sadou otevřených otázek, které pomohou k pochopení zkoumané problematiky (Švaříček a Šed'ová 2007, 159). Polostrukturované rozhovory budu realizovat se zástupci mé cílové skupiny, s příbuzenskými pěstouny. Jednotliví respondenti budou vybíráni z facebookových skupin a dále metodou sněhové koule. Hlavním kritériem pro vybírání respondentů bude požadavek, aby se jednalo o pěstouna příbuzenského.

V rámci mé bakalářské práce budu pracovat s dvěma druhy dat. Využívány budou data primární a data sekundární. Primární data získám realizací rozhovorů s příbuzenskými pěstouny. Sekundární data budu čerpat z již existujících relevantních analýz a dokumentů. Konkrétně budu využívat legislativní dokumenty, jednání vlády, statistické ukazatele, dokumenty neziskových organizací, dokumenty úřadů a jiné další.

6. Předpokládaná struktura práce

1. **Úvod**
2. **Teoretická východiska**
3. **Metody**
4. **Deskriptivní část**
5. **Analytická část**
6. **Závěry**

7. Základní literatura k tématu

- COLEBATCH, H. K. Úvod do policy. Brno: Barrister & Principal, 2005. Studium (Barrister & Principal). ISBN 80-86598-79-9.
- HOWLETT, M., RAMESH, M., PERL, A. (2009). Studying Public Policy: Policy cycles and policy subsystems. 3. vyd. Don Mills (Ont.): Oxford University Press
- LIPOVÁ, Dana, Anna KRBCOVÁ a Kamila TOMANOVÁ. 2009, Pěstounské rodiny v České republice Základní charakteristiky pěstounů a dětí v pěstounské péči Červen 2019 [online]. In: [cit. 2022-06-25]. ISBN Asociace Dítě a Rodina, z.s. ISSN Nadace Sirius.
- Ministerstvo práce a sociálních věcí. Roční výkaz o výkonu sociálně právní ochrany dětí za rok 2017. Praha. MPSV. 2018. Dostupné online: <https://www.mpsv.cz/cs/7260>
- Mgr. Linda Matyšková, *Šance dětem* [online], 2022. [cit. 2022-06-25]. Dostupné z: <https://sancedetem.cz/vymezeni-pestounske-pece-od-1-1-2022>
- ŠVAŘÍČEK, Roman a Klára ŠEĐOVÁ, 2007. Kvalitativní výzkum v pedagogických vědách. Praha: Portál. ISBN 978-80-7367-313-0.
- Zákon č. 89/2012 Sb. Zákon občanský zákoník
- Zákon č. 359/1999 Sb. Zákon o sociálně-právní ochraně dětí

V Praze dne 20.06.2022

SEZNAM PŘÍLOH

Příloha č. 1: Polostrukturovaný rozhovor s návodem (tabulka)

Příloha č. 2: Informovaný souhlas (text)

Příloha č. 1: Polostrukturovaný rozhovor s návodem

Téma	Otázky
<p>Představení respondenta</p>	<p>Mohl(a) byste se prosím, na úvod představit z hlediska pěstounské péče?</p> <p>a.) Jaký typ pěstounské péče vykonáváte?</p> <p>b.) Kolik let vykonáváte pěstounskou péči?</p> <p>c.) Jaké děti máte v péči? Kolik dětí máte v péči? Kolik let dítěti/dětem je? Jaký je váš příbuzenský stav k dětem, které máte v péči?</p> <p>d.) Jaký je váš rodinný stav? Sdílíte péči o dítě s nějakou další osobou?</p> <p>e.) Docházíte do zaměstnání? (popřípadě jaké zaměstnání vykonáváte?)</p>
<p>Zkušenosti s vykonáváním péče před zavedením novely</p>	<p>Mohla byste prosím popsat, jak probíhalo vykonávání pěstounské péče před 1. 1. 2022?</p> <p>a.) Jak probíhalo svěření dítěte do vaší péče?</p> <p style="text-align: center;"><i>(analýza Nadace Sirius: náročná situace pro příbuzenské pěstouny, dostatek podpory?)</i></p> <p>b.) Jak fungovala komunikace s doprovodnými organizacemi?</p> <p>c.) Jak fungovala komunikace s úřady?</p> <p>d.) Jaké PP příspěvky jste před 1. 1. 2022 pobíral(a)?</p> <p style="text-align: center;">Byly pobírané příspěvky od státu dostatečné?</p> <p>Jak byste popsal(a) specifika příbuzenské pěstounské péče?</p> <p>V čem se liší od ostatních druhů náhradní rodinné péče?</p>
<p>Zkušenosti s vykonáváním péče po</p>	<p>Můžete prosím popsat vykonávání péče po zavedení nového zákona o sociálně-právní ochraně dětí?</p>

Téma	Otázky
<p>zavedení novely</p>	<p>a.) Jaké konkrétní změny zasáhly váš každodenní život nejvíce?</p> <p>b) Nastaly pro Vás po změně nějaké negativní situace?</p> <p>c) Přinesla pro Vás legislativní změna něco naopak pozitivního?</p> <p>Jak se změnila výše vámi pobíraných příspěvků po 1. 1. 2022?</p> <p>Cítíte se s pobíraným příspěvkem finančně stabilní?</p> <p>Pokrývají příspěvky od státu náklady na péči o dítě/děti?</p>
<p>Konkrétní změny vycházející ze zákona o sociálně-právní ochraně dětí</p>	<p>V čem se podle Vás liší vztah <i>příbuzenský nezprostředkovaný pěstoun – dítě</i> oproti vztahu <i>zprostředkovaný příbuzenský pěstoun – dítě</i>?</p> <p>a.) V čem se typy pěstounství liší z hlediska nejlepšího zájmu pro dítě?</p> <p>b.) Jaký typ péče je podle Vás pro dítě nejlepší? Na základě čeho o tomto takto uvažujete?</p> <p>c.) Jsou tyto odlišnosti podle Vás správně právně oddělené a právně ošetřené?</p> <p>Změnilo se pro Vás něco tím, že nemůžete z pobíraného příspěvku odvádět dávky sociálního a zdravotního pojištění?</p> <p>Změnilo se pro Vás něco tím, že nemůžete z pobíraného příspěvku odvádět daň z příjmu?</p> <p>Myslíte si, že se s novou verzí zákona zvýší zájem o vykonávání pěstounství v Česku?</p> <p>a.) Myslíte si, že nová podoba zákona motivuje nové zprostředkované pěstouny?</p> <p>b.) Myslíte si, že nová podoba zákona motivuje nové nepříbuzenské pěstouny?</p>

Téma	Otázky
<p style="text-align: center;">Komunikace</p>	<p>Máte pocit, že jsou vám úřední povinnosti a legislativní změny dobře komunikovány a vysvětlovány?</p> <p style="padding-left: 40px;">Kde jste čerpal(a) informace o změně zákona o sociálně-právní ochraně dětí?</p> <p>Mohla byste prosím popsat, jak probíhá komunikace s doprovodnými organizacemi?</p> <p>Jste v kontaktu s dalšími pěstouny?</p> <p>Mohla byste prosím popsat, jak probíhá komunikace s ostatními pěstouny?</p> <p style="padding-left: 40px;">Řešíte spolu legislativní změny a novelizace? Jak byste popsala názory a reakce na legislativní změnu pěstounů z vašeho okolí?</p>
<p>Vlastní hodnocení změny</p>	<p>Mohla byste prosím celkovým shrnutím pozitiv a negativ zhodnotit novou podobu zákona?</p>
<p style="text-align: center;">Vzdělávání/ informovanost</p>	<p>Z jakých zdrojů čerpáte informace o pěstounské péči?</p> <p>Co si myslíte o informovanosti veřejnosti o pěstounské péči, máte pocit?</p> <p>Máte pocit, že je informovanost pěstounů dostatečná?</p> <p>Máte pocit, že je informovanost veřejnosti o pěstounské péči dostatečná?</p>
<p style="text-align: center;">Závěrečné otázky</p>	<p>Co by se podle Vás mělo změnit, aby se Vám vykonávala pěstounské péče lépe?</p> <p style="padding-left: 40px;">Jak by to mělo být řešeno? Kdo by to měl řešit?</p> <p>Napadá Vás v souvislosti s novou podobou zákona ještě něco důležitého, co jsem v rozhovoru nezmínila?</p> <p>Děkuji za rozhovor a za Váš čas.</p>

Příloha č. 2: Informovaný souhlas

Děkuji, že souhlasíte se zapojením do výzkumu týkající se příbuzenských pěstounů , který realizuji na Fakultě sociálních věd, Univerzity Karlovy v rámci mé bakalářské práce. Cílem výzkumu je porozumět tomu, jak příbuzenští pěstouni vnímají nový zákon o sociálně právní ochraně dětí, a jaké důsledky má změna pro jejich výkon péče.

Vaše účast na rozhovoru je zcela dobrovolná. Rozhovor bude anonymizován, bez Vašeho jména, bez kontaktu na Vaši osobu. Pro potřeby analýzy, bude rozhovor s Vámi nahráván. Nahrávání může být na Vaši žádost kdykoliv přerušeno. Na otázky, na které nechcete, nemusíte odpovídat.

Rozhovor bude nahráván na diktafon, přepsán a následně analyzován. Vaše identita nebude odhalena v žádné části práce.

Souhlasím s výše uvedenými podmínkami ano/ne